תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר מועד

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי פסחים

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי פסחים

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-פסחים/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 5
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 6
הלכה ז 6
הלכה ח 7
פרק ב 8
הלכה א 8
הלכה ב 8
הלכה ג 8
הלכה ד 9
הלכה ו 9
הלכה ז 9
פרק ג 10
הלכה א 10
הלכה ב 10
הלכה ג 11
הלכה ד 12
הלכה ז 12
הלכה ח 12
פרק ד 13
הלכה א 13
הלכה ב 13
הלכה ג 13
הלכה ד 13
הלכה ה 14
הלכה ח 14
הלכה ט 14
פרק ה 15
הלכה א 15
הלכה ב 15
הלכה ג 16
הלכה ד 17
הלכה ה 18
הלכה ו 18
הלכה ח 18
פרק ו 18
הלכה א 18
הלכה ב 20
הלכה ד 20
הלכה ה 20
הלכה ו 21
פרק ז 21
הלכה א 21
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ה 23
הלכה ו 24
הלכה ז 25
הלכה י 25
הלכה יא 26
הלכה יב 27
הלכה יג 27
פרק ח 28
הלכה א 28
הלכה ב 30
הלכה ג 30
הלכה ד 30
הלכה ו 31

הלכה ח 31
פרק ט 33
הלכה א 33
הלכה ב 33
הלכה ג 33
הלכה ה 34
הלכה ו 34
הלכה ז 35
הלכה י 35
פרק י 35
הלכה א 35
הלכה ג 36
הלכה ד 36
הלכה ו 36
הלכה ז 36

פרק א

הלכה א

כד הוינן ערקין באילין בוטיתא דסדרא רבא. — פי' סדרא רבא הוא בית הכנסת הגדול והיה בטבריא (כדמוכח בשבת פ"ו ה"ב דף ח' ע"א וכן מפורש בכ"ר פל"א וכ"ש בכלאים פ"ט ה"ד, עמ' 62) ור' הונא זה שבא"י היה תלמידם של ר' ירמיה ור' יוסי והיה בזמן ר' מנא שהיה גם הוא תלמידו של ר' יוסי. וע"ל פ"ד ה"ט (עמ' 222) דהוכחתי שבזמן ר' מנא היו הרומיים מעלילין על בני ציפורי ורודפים אחריהם להורגם וכפי הנראה היה ר' הונא מבני צפורי וברח לטבריא והתחבא במחילות שהיו תחת הסדרא רבא.

והעלייה וגג הבד וגג המגדל. — צ"ל: והעלייה וגג הבית וגג המגדל (וכ"ה בתוספתא פ"א).

שהיו שניהן סמוכין לכותל אחד למעלה מעשרה ואחד למטה מעשרה. — צ"ל: אחד למעלה מעשרה ואחד למטה משלשה (פי' אבל האמצעיים משלשה ועד עשרה נוחין לתשמיש וצריכין בדיקה).

הדא דתימר בגבוהין ג' טפחים כו'. — צ"ל: הדא דתימר בגבוהין עשרה טפחים אבל אם אינן גבוהין עשרה טפחים כחורין הם (פי' וחורין אמצעיים מג' ועד עשרה חוששין להן שמא נשתמשו בהן חמץ כמו שביארנו).

יש חצר שהוא כמבוי (פי' ומרתף שבו אינו צריך בדיקה כאוצר) ומבוי שהוא כחצר (פי' ומרתף שבו צריך בדיקה וכעין זה יש בכתובות פ"ז ה"ז דף ל"א ע"ב בענין יוצאת ודאשה פרועה).

הדא דתימר במחוללות. — צ"ל: במחולחלות (ע' אהלות פ"ט מ"ג בד"א במחולחלת היתה כו' אפוצה).

הלכה ב

[השלמות: **חושש את ממקום למקום**. — נראה דממקום למקום היינו מחצר לרחבה שאחורי הבתים.]

הלכה ג

מחלפא שיטתיה דר' יודה דתני ר' יהודה אומר בודקין כו'. — יש להגיה ולשנות הגירסא וכצ"ל: ר' יודה אומר בודקין אור לי"ד וי"ד בשחרית ובשעת הביעור וחכ"א אם לא בדק אור לי"ד יבדוק בי"ד (כל זה הוא פיסקא ממשנתנו) אם לא בדק בי"ד מהו שיהא צריך לבדוק שלש פעמים על דעתיה דר' יהודה בתוך המועד מה אם בשעה שלא הגיע זמן

ביעורו כו' לא צורכא דלא אם בדק בתוך המועד מהו שיהא צריך לבדוק לאחר המועד ג' פעמים ומה שהיא משייר כו'.

רבנן דקיסרין בשם ר' אבהו אין חוששין שמא גיררה חולדה וכר' יודה חוששין. — צ"ל: אין חוששין שמא גיררה חולדה הא אם גיררה חוששין (פי' שאם ראינו שגיררה לבית אחר חוששין לאותו בית) וכר' יודה אין חוששין.

הלכה ד

ה"ד הא ר' יהודה אומר מחמש ולמעלה מדבריהן ששית אסורה משום גדר. — צ"ל: הא ר"י אומר משש שעות ולמעלה מדבר תורה ששית אסורה משום גדר (וע' הנוסח בסנהדרין פ"ה ה"ג).

הלכה ה

כשירות היו משם מאי הוא פוסלן שלא לשחוט עליהן כו'. — צ"ל: משום מה הן פסולין שלא שחט עליהן את הזבח (פי' ועדיין לא נפדו החלות) ולא בשחיטה הן קדושות ויפדה ויאכל (פי' בשעה חמישית) א"ר חנניה חיויא קומוי (פי' הנחש עומד בפניו) לא אוכלין (פי' דתנן שאין אוכלין חמץ בשעה ה') ואת אמרת יפדה ויאכל ר' חנינה אמר פסולות היו כו' (וכ"ה בבבלי י"ג ב' בשם ר' חנינא).

הלכה ו

ר' חנניה סגן הכהנים שנייה משום ב"ש וב"ה א"ר מנא כו'. — צ"ל: ר' חנניה סגן הכהנים שנייה משום ב"ש (פי' לב"ש דאמרי אין שורפין פסול תורה עם טומאת תורה קמ"ל דמותר לשרוף טומאה קלה של תורה עם טומאה חמורה של תורה אבל לב"ה לא היה צריך לאשמועינן מידי) א"ר מנא כו'.

ר' ירמיה סבר מימר ארץ העמים וכלי זכוכית תלויה. — צ"ל: ר' מנא סבר מימר ארץ העמים וכלי זכוכית תלויה.

הלכה ז

תיפתר בטבול יום מבית פרס שהוא מדבריהן ר"ח סגן הכהנים שנייה משם ב"ש וב"ה א"ר מנא קומי ר' יוסי כו'. — צ"ל: תיפתר בטבול יום מבית פרס שהוא מדבריהן א"ר מנא (ומה שבינתיים מיותר ונכפל ע"י ט"ס מלמעלה) קומי ר' יוסי ר"ע כדעתיה דר"ע אמר יטמא יְטַמֵּא דבר תורה (פי' דגר שנטמא בטמא מת נעשה ראשון והשמן שהיה פסול נעשה שני ועושה שלישי מדבר תורה ושפיר אמר כאן שמוסיפין טומאה על טומאתו, אבל לר' ישמעאל בסוטה פ"ה ה"ב דסבר שאין שני עושה שלישי מדבר תורה אף בתרומה שכ"ה שיטת הירושלמי שם אם כן אין כאן הוספה על הטומאה כל עיקר).

מ"ד טמא מת בכלי שטף מ"ד בטמא מת בכלי מתכות כו'. — צ"ל: מ"ד בטמא מת בכלי שטף (פי' דהנר הוא כלי שטף ונטמא בכלי שטף שנגע באדם שנטמא במת ויהיה הנר ראשון לטומאה דבנר אב הטומאה לא התירו ליתן בו שמן פסול להיות ראשון לטומאה ולאו דוקא נר כלי שטף אלא אפי' כלי שטף וכ"ש כלי חרס, וזה שאמרנו דהנר נגע בכלי שטף שנגע באדם שנטמא במת הטעם שאלו נגע באדם עצמו שנגע במת הרי נעשה הנר אב הטומאה לפי שיטת ר"י מסימפוניט שהביא הר"ש והרא"ש באהלות פ"א מ"ג דכלי שטף שנגע באדם שנטמא במת הרי הוא כאדם עצמו שנגע במת ולפיכך הוא נקרא בירושלמי כאן טמא מת[1]) מ"ד ט מ א מת בכלי חרס (פי' דהנר הוא כלי חרס ונגע במת עצמו) מה טעם וכל כלי פתוח כו' (פי' ומקרא זה בכלי חרס כתיב) ואינו נעשה אב הטומאה (פי' ונר כלי חרס אפי' נגע במת עצמו אינו אלא ראשון לטומאה. וע' ברא"ש אהלות שם שהעתיק לשון הירושלמי כפי נוסח שלפנינו ופירשו כפי שיטת הבבלי בפירקין י"ד א' הכא בנר של מתכות עסקינן כר' ואיני יודע איך פירש מה שאמרו על זה כאן: מה טעם וכל כלי פתוח כו').

הלכה ח

על דעתיה דרשב"ל מה בא ר' ליעזר ור' יהושע לכאן (פי' דהא במשנה מפורש דלר"א ור' יהושע אין שורפין טהורה עם הטמאה בפסח) א"ל תניין אינון (פי' דמתניתין ר"ש אליבא דר"א ור' יהושע אבל ר"מ סבר דלר' אליעזר ור' יהושע שורפין טהורה עם הטמאה כמבואר בסוף פרקין).

וקשיא דר' יוחנן על דר"מ והדא דר' יוסי אמר אינה היא המדה כו'. — צ"ל: וקשיא על דבר קפרא ניחא דר"מ בהדא ר' יוסי אמר אינה היא המדה סבר בר קפרא כרשב"ל דרשב"ל אמר מדברי ד"א ור' יהושע וקשיא על דר' יוחנן ניחא דר' יוסי, בהדא ר"מ אמר מדבריהם למדנו.

ותני כן תרומה תלויה שאמרו טהורה היא ה"ז טמאה כו'. — ע' מה שתקנתי וביארתי בסוגיא זו בתרומות פ"ח ה"ט (עמ' 96).

[1] וגם יש לפרש טשוס דהנר שהוא בלי שטף נגע בארס פגמו שנטמא במת ונעשה הנר אב הסומכת והשמן ראשון לטומאה דבנר כלי שטף שנגע במת עעמו דנעשה הנר ג"כ אבי אבות הטומאה לא התירו ליתן בו שמן פסול אף שהשמן ג"כ אינו נעשה אלא ראשץ לטומאה (דאוכלין ומשקץ אינן נעשץ אב הטומאה) וכ"ש בנר כלי תרם שנגע באדם שנטמא במת שאינו נעשה אלא ראטץ לטומאה והא דאמרינן לעיל ר"ע כדעתיד. דאמר יטמא יטמא ד"ת היינו משוס דלדברי הכל מיירי ר"ע גס בנר כלי חרס וסתם נר נמי הוא של חרס.

פרק ב

הלכה א

ואיידא אמר דא לא יאכל חמץ היום אפי' לכלבים ה"ז בא לאוסרו בהנייה כו'. — חסר כאן וכצ"ל: לא יאכל חמץ היום מה ת"ל אם לאוסרו בהנייה כבר נאמר לא תאכל עליו חמץ (וכעין זה איתא למטה בעמוד זה) אלא לא בא הכתוב אלא לאוסרו אפי' לכלבים מה אנן קיימין אם לכלבו כו'.

א"ר אבהו קיימתיה בגיד הנשה שבנבילות. — ע' מה שהגהתי ובארתי בזה בערלה רפ"ג (עמ' 138).

עבר והסיק ייבא כהדא אם חדש יותץ אם ישן יוצן. — פי' בהיסק בעצי ע"ז הוא נשנה בע"ז פ"ג מי"ד.

כיוצא בו אמר ר' יהודה אשה כי תזריע כו' כיוצא בו אמר ר' יהודה תשבו בסוכות כו'. — המלות "כיוצא בו א"ר יהודה" שתי פעמים אינן מן הברייתא אלא הן הוספה ממסדר התלמוד שכיוצא בו א"ר יהודה במקומות אחרים, והעד כי במכילתא פ' בא ליתא רק דברי ר' יהודה בחמץ ובספרא פ' תזריע דבריו בנולד מת ובפ' אמור דבריו בסוכה בלבד, וע' מ"ש כעין זה בכתובות פ"ב ה"ח.

אית תניי תני עד שלא הגיע זמן ביעורו את מבערו בשריפה (פי' מותר אתה לחזור אחר עצים כדי לשורפו) משהגיע זמן ביעורו את מבערו בכל דבר (פי' ואסור להשהותו כדי לחזור אחר עצים לשורפו אלא חייב לבערו מיד בכל אופן שהוא).

הלכה ב

והתני לא ישכיר ישראל את בהמתו לגוי להביא עליה חמץ פתר לה בבא עמו. — פי' שישראל הולך אחר בהמתו ויש לחוש שמא ישכח ישראל ויאכל מחמץ שעליה.

א"ר יוסה חמצו של גוי הוא ישראל הוא שעבר עליו ולא ביערו. — צ"ל: א"ר יונה חמצו של גוי כו' ולא ביערו (פי' ולכך מותר לאחר הפסח).

[השלמות: **איסורו מהו**. — פי' לר"ש (וכעין זה חולקין ר' ירמיה ור' יונה ור' יוסי בחלה פ"א ה"ה [נ"ז ע"ד] וע"ע כלאים פ"ח ה"א [ל"א ע"ב]).]

הלכה ג

תני רשב"א אומר משום ר' שמעון בן יוצדק. — כל זה מיותר וליתא בתוספתא פ"א ובבלי ל"ב א' ומקצת זה נכפל כאן בשיבוש משורה שלפני זו.

ואת אשר חטא מן הקדש ישלם פרט לפחות מש"פ אית תניי תני לרבות לתשלומין מ"ד כו'. — צ"ל: אית תניי תני לרבות (פי' לפחות מש"פ) מ"ד פרט לפחות מש"פ לחומש

ולקרבן כו' פחות מש"פ מזיד אע"פ שאינו משלם חומש ואשם משלם את הקרן (פי' בקדש כדתני לרבות לתשלומין) ואמר אוף הכא כן (פי' בתרומה) כו'.

הלכה ד

ר' יוסי בשם ר"ש תני ר' ישמעאל בן ר' יונה כו'. — ע' מה שתקנתי בזה בהגהותינו ריש חלה (עמ' 122).

מה פליגין במחמץ במימיו אבל במחמץ בגופו כו'. —ע' מ"ש ע"ז בתרומות פ"י ה"ב (עמ' 99).

בעון קומי ר' מנא לא כן אמר רבי בשם ר' יוסי. — פי' רבי היינו ר' מנא עצמו שהיה רבן של ר' עזרא ור' חנינה וע' מ"ש בקידושין פ"ג ה"ב.

כר' יהודה דר' יהודה אמר חטאת ופסח ליחיד בבמה גדולה כו'. — פי' וה"נ יחיד מביא קרבן נזירות בנוב וגבעון.

[השלמות: **יוצאין בה והא תני יוצאין במצה מתובלת.** — צ"ל: יוצאין בה (פי' אע"פ שגם ברבוכה שבתודה היה שמן) **כיי דמר ר"י רביעית היא ומתחלקת לכמה מינין** והתני יוצאין במצה מתובלת כו'.]

מצה ישנה תפלוגתא דב"ש וב"ה א"ר יוסי ד"ה היא כו'. — כנוסח הזה הוא ג"כ בסוכה פ"א ה"ב; ופלא שבאו"ז ח"ב סימן רנ"ו (דף נ"ט ע"א) העתיק בשם ירושלמי "א"ר מנא כי היכי דפליגי בסוכה ישנה פליגי נמי במצה ישנה ור' בון אמר במצה כ"ע לא פליגי להיתר" והנה לשון זה אינו כפי סגנון הירושלמי ואולי העתיק ע"פ זכרונו וטעה.

הלכה ו

בין חמין לתוך מורסן בין מורסן לתוך חמין (פי' בכל אופן מותר לחלוט) בשיש בהן שמנונית (פי' מבאר דהא דתנן "לא ילעוס אדם חטין ויתן ע"ג מכתו" נקט חטין ולא שעורין או מין אחד משום שבחטין יש שמנונית הרבה וזה טוב למכה משא"כ בשאר המינין וה"נ איתא לקמן פ"ג ה"ד דבחטין יש שמנונית).

הלכה ז

א"ר יוסה מ"ד שופכן במקום אשבורן בשהיה אשבורן גבוה כו'. —צ"ל: מ"ד שופכן במקום אשבורן בשהיה אשבורן גדול (פי' דאשבורן הוא מקום עמוק שנקוין בו המים ואם המקום רחב שיש בו כדי לבלוע את המים שופכין שם) מ"ד במקום קטפרס בשהיה קטפרס גבוה (פי' קטפרס מקום משופע ואם קטפרס זה גבוה עד שיש בו כדי לבלוע את המים בשעה שיורדין מלמעלה למטה מותר לשפוך עליו) א"ל ר' פנחס הכין הוה ר' אילא רבך הוי בה (פי' ר' אילא היה רבו של ר' יוסי כמבואר בכתובות סופי"א דף ל"ד

ע"ג. ו"הוי" ענייננו מדקדק וכעין זה בחלה פ"א ה"א דף נ"ז ע"ג ר' יוסי הוי בה ובתענית רפ"א ר' יונה אבוך הוי בה).

[השלמות: **חד מן אילין דר' ביריי כו'**. במנחות נ"ד א' תוד"ה "אין" העתיקו: חד מן אילין **דבית** ביירי הוה כו' שאל **לרבא**.]

פרק ג

הלכה א

ונותן בקדירה והוא עביד כילדין. — צ"ל: והוא עביר כלידון (פי' מעביר את הזוהמא ע' מוסף הערוך ערך כלידון שעניינו בלשון יונית זוהמא).

[השלמות: **אמבטיות של בצק**. אולי צ"ל קובטיות של בצק (ע"ל סה"ב (ל' ע"א)).]

שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני והכא את יליף מצה מחמץ. — צ"ל: והכא את יליף חמץ ממצה.

רב אמר זה שיעור ואמר זה כותח הבבלי ושכר המדי. — פי' ה"ל לרב לומר דעירובו היינו כותח הבבלי ושכר המדי ומדלא אמר כן ש"מ דרב סובר שאין לוקין עליהן (וכעין זה בכלאים פ"ב ה"ה ואמר חוץ משדה תלתן שזרען לזרע ועוד בחלה פ"ג ה"ה ואמר היא והטמא שבה).

קדירה שבישל בה מודה לא יבשל בה מאותו המין אלא לאחר הפסח. — צ"ל: קדירה שבישל בה חמיעה לא יבשל בה מאותו המין לאחר הפסח (כן העתיק בעיטור הלכות ביעור חמץ וע"ע שם הלכות בשר בחלב; וברקח סימן רצ"א ותפ"ז העתיק שבישל בה רותח לא יבשל בה מאותו המין לאחר הפסח" ואינה נוסחא נכונה).

ר' יוסי ב"ר בון טחן ליה צרף כו'. — צ"ל: טחן ליה צורך (פי' שבעצמו טחן לו קמח כמה שהיה צורך לו לפסח) ר' אבין הורי לטחונייא מיתן טיטרתון (פי' רביעית הלוג ע' מ"ש בשבת פ"ח ה"א, עמ' 173) דמיי בכל מודייה (פי' מדה של סאה) ומטלקה ארבע זמנין (פי' שמנענע ומערב היטב את החיטין ע' ערוך ערך טלק ב') ר' חנניה ור' מנא חד אמר בעשבים שרי מטגנה בחול אסור וחרנה מחלף כו משש שעות ולמעלן מן דטלא פייגא מנהון.

הלכה ב

עד היכן (פי' אינו צריך לבער אם לא היה בעריבה במקום אחד כזית אע"פ שיש בו לצרף כמה זתים) עד רובה של עריבה (פי' אבל אם היתה רוב העריבה מדובקת בבצק פחות פחות מכזית חייב לבער) כו' צריך לבער את כולו אם הקפיד עליו חוצץ הוא

לטבילה (ומה שבינתיים מיותר כ"ש בק"ע) ואם לאו (פי' שאינו מקפיד עליו אף שאינו רוצה בקיומו) אינו חוצץ לטבילה היא טבילה היא הזייה ואינו חיבור לטומאה מן הדא אם רוצה הוא בקיומו (פי' שרוצה וניחא ליה בבצק זה המדובק) הרי הוא כעריבה (פי' וחיבור אף לטומאה) ואם לאו (פי' שאינו נהנה בקיומו וגם אינו מקפיד עליו) אינו כגופו של עריבה (פי' ואינו חיבור לטומאה אף שהוא חיבור לטבילה והזייה) רשב"ל אמר כך שנה רבי צואה שתחת הכסא (פי' דשם אינו מקפיד עליו שאלו שעל הכסא ודאי שמקפיד עליו) חיבור לטומאה ואינו חיבור להזייה (פי' ולהפך ממשנתנו דלהמשנה מה שהוא חיבור להזייה אינו חיבור לטומאה והיא מחלוקת ר"ע ור' יוסי הגלילי בתוספתא פרה סוף פי"א כפי הנוסח שהעתיק בר"ש פרה פי"ב מ"י וכ"ה באור הגנוז מתוספתא כ"י ומשנתנו אתיא כר' יוסי הגלילי).

והידוק קירויה וכרויה. — צ"ל: והידוק קירויה הברייה (וכ"ה בתוספתא כלים ב"ק רפ"ג ובר"ש שם פ"ג מ"ה כתב ההידוק היינו חשוקי עץ או ברזל שסובבין על הקירויה לחיזוק והברייה כמו הבריאה דהיינו שלימה וזה כר"מ ור"ש בכלים שם ע"ש).

הלכה ג

א"ר שמואל אחוי דר"ב תיפתר בעיסה טמאה שאינו מפריש חלתה אלא בסוף. — פי' דעיסה טהורה שעירסה בעיו"ט אע"פ שלשה ביו"ט אינו יכול להפריש חלתה ביו"ט שהרי היה יכול להפריש בעיו"ט אבל הכא מיירי בעיסה טמאה שאינו יכול להפריש ממנה חלה משעירסה אלא לאחד גילגול ולישה לפיכך אם לשה אח"כ ביו"ט יכול להפריש חלתה ביו"ט, והטעם שאינו מפריש מעיסה טמאה אלא לאחר גילגול מפני שכן היא עיקר מצות חלה אלא שחכמים תקנו בעיסה טהורה להפריש מיד כשהוא נותן את המים דחששו שמא תטמא העיסה וכמו שמבאר ריבר"ב.

מה בינה לקניבת ירק של תרומה. — פי' דמותר לקלוף ביו"ט אע"פ שאין הקליפין נאכלין ונקטי כאן ירק של תרומה מאשגרת לישנא דעידיות פ"ג מ"ג שהובאה בתרומות פי"א ה"ד דף מ"ח רע"א אבל היה יכול להקשות גם מירק של חולין.

א"ל ר' יהושע ולא נמצאת עובר על בל תוסיף א"ל מוטב לעבור כו'. — צ"ל: ולא נמצאת עובר על בל תוסיף מוטב לעבור כו' (ומלות "אמר ליה" שבינתיים מיותרות וקרוב לענין זה נמצא בתוספתא זבחים סוף"ח ע"ש וליתא במשנה שם).

א"ר יוסה עד שהוא באויר הבית יקרא לה שם אויר הבית מצרף לחלה כו'. — פי' כל זה מדברי ר' יוסה לתרץ מה שאמר ר' ירמיה דשפיר יכול הוא לקרוא לה שם בעוד שהיא מופרדת באויר הבית דאף שחלה טמאה צריכה ג"כ שיעור כבחלה פ"ב מ"ז הרי האויר

מצרפה לענין חלה וכל שכן כשהיא מונחת בקרקע הבית אבל לענין חמץ אפי' קרקע הבית אינה מצרפת.

ודע שבספר התרומה הלכות חלה ספ"א כתב בשם ריצב"א שיש בירושלמי פרק כל שעה וישליכנה לאויר הבית אויר בית מצרף לחלה ואין קרקע בית מצרף לחלה ומשני דבר שמקפיד על תערובתו אין הבית מצרף דבר שאינו מקפיד על תערובתו הבית מצרף ע"כ ובשה"ל השלם סימן רי"ב כתב זה ג"כ בשם ספר התרומה וע' חלה פ"ב ה"ח.

ר' יצחק ור' יאשיה חד כהדין וחד כהדין. — פי' חד סבר כר' אליעזר דלא תקרא לה שם עד שתאפה וחד סבר כבן בתירה דתטיל לצונן וכעין זה בבבלי מ"ח א' רבי אומר הלכה כר"א ור' יצחק אמר הלכה כבן בתירה (כ"כ בספר דורות הראשונים ח"ב עמוד רס"ז).

מיליהון דרבנין פליגין דמר ר' חזקיה ר' אבהו בשם ר' לעזר כו'. —צ"ל: מיליהון דרבנין מסייעין דמר ר' חזקיה כו'.

הלכה ד

מ"ד בחטין שלשת קבין בשיש בהן שמנונית כו'. — צ"ל: מ"ד בחטין שלשת קבין שיש בהן שמנונית (פי' שיש בחיטין שומן הרבה לכך אם עושין מהן עיסה גדולה אינן נוחין לגבל וע' מ"ש לעיל פ"ב ה"ו, עמ' 218) בשעורין ד' קבין שאין בהן שמנונית מ"ד בחטין ארבעת קבין דאינון רכיכין (פי' שקמח של חטין רך ונוח בלישה) ובשעורין שלשת קבין דאינון טרישין (פי' יבשין וקשין ע' ערוך ערך טרש ב' וע' בהעמק שאלה על השאילתות פ' צו דף י"ב ע"א שהגיה באופן אחר ואינו מחוור).

הלכה ז

מן מה דכתיב המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו הדא אמרה שמילת בנו קודמת כו'. — פי' כר' יונתן במכילתא פ' בא דתני התם ר' יונתן אומר אין מילת זכרים מעכבת מלאכול הפסח ומה ת"ל המול לו כל זכר הרי שהיו לפניו שתי מצות פסח ומילה איני יודע איזה מהן תקדים כשהוא אומר המול לו כל זכר תקדים מצות מילה.

הלכה ח

עד מקום שהסוס רץ ואינו עושה צל. — צ"ל: עד מקום שהסוס רץ והוא עושה צל (וכ"ה בבבלי נ' א' וכן נראה מלשון הכתוב "כל מצילות" שדרוש זה יוצא ממנו, וביאור זה לפי דעתנו הוא שבעת עלות השמש בבקר במזרח החומה, והסוס עומד במערב החומה וסמוך לה אין צל הסוס ניכר מפני שצל החומה נופל על צלו אא"כ שיהא הסוס עומד רחוק מהחומה עד שיעבור את צל החומה ועד אותו מקום תתרחב עיר ירושלים ושיעור זה הוא כשיעור הצופים ולכך נסמך דרוש זה לכאן וע' מ"ש רש"י שם ד"ה יקרות וקפאון).

[השלמות: **אית תניי תני ומחליף**. — כעין זה כלאים (פ"ו ה"ד [ל' ע"ג]). תענית (פ"ד ה"ה [ס"ח ע"ב]).]

פרק ד

הלכה א

ר' לעזר שמע לה מן הדא ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו כו'. — צ"ל: שמע לה מן הדא ואתנה את הלוים אלו הלוים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבוד את עבודת בני ישראל באהל מועד אלו הכהנים.

א"ר חיננא כל הדברים מנהג. — פי' אפי' אם נהגו שלא לעבוד במוצ"ש אחר שפנה הסדר וכן בשני וחמישי אחר שפנה התענית וביומא דערובתא קודם המנחה ה"ז מנהג טוב.

דר' יודה אמר אסור לפרש בים הגדול. — פי' משום סכנה (הגר"א בביאור או"ח תקל"א אות ז' ודלא כרא"ש מו"ק רפ"ג).

[השלמות: **בני מיישא קבלו עליהם כו'**. ע' בבלי נ' ב' מעשה כעין זה בבני "ביישן" ושאלו לר' יוחנן והוא מעשה אחד שנתחלק לשנים.]

הלכה ב

אמר לון מן השמור הבאתים ואם אין את מאמינני כו'. — צ"ל: אמר לון מן המופקר הבאתים ואם אין את מאמינני הרי שדה פלוני משומרת לפניך צא והבא כו' (פי' לא לאכילה דפירות משומרין אסורין ע' שביעית פ"ח ה"ו דף ל"ח ע"ב ובבלי יבמות קכ"ב א' תוד"ה של, אלא כיון שתמצא שם פירות משומרין מותר לאכול פירות שלי שהבאתי מן המופקר).

הלכה ג

ומותר לגדל (פי' בתמיה דהא תנן בב"ק סופ"ז אין מגדלין בהמה דקה בא"י) א"ר בא כגון מהיר שהוא ט"ז מיל על ט"ז מיל (פי' ובמדברות גדולים כאלה מותר לגדל כדאיתא בירושלמי שם)[2].

הלכה ד

ר' חזקיה ואמרי לה ר' יעקב בר אחא בשם רשב"נ מקום שנהגו להדליק כו'. — צ"ל: ר' חזקיה אמר לה ר' יעקב בר אחא כו'.

[2] וטעם שיעור של ט"ז מיל שהוא כרגל בהמה רועה (ע' בכורות נ"ד ב').

מה טעם אמרו מדיחין כבשין ושלקות מן המנחה ולמעלן מפני סכנה. — פי' דבמוצאי יוהכ"פ מחמת תאות רעבון ימהר לאכול בלי הדחה ובלי קליפה וע"י זה יבא לפעמים לידי סכנה כן משמע מזה שאמרו למטה "מתבייש ולא מקנב ונמצא בא לידי סכנה".

הלכה ה

במתמיה יעשו כל אדם עצמן ת"ח כו'. —צ"ל: במתמיה לא יעשו כל אדם עצמן ת"ח (פי' שאם הוא במקום שהכל עושין מלאכה בת"ב וכשיפרוש הוא מעשיית מלאכה יהיו כולן תמהין עליו ה"ז יעשה במלאכתו מפני שאף במקום שאין עושין מלאכה בת"ב אינו אלא מנהג ולא גזירת חכמים וכעין זה למעלה סופ"א ר' סימון בשם ר' יוחנן במתמיה כו').

הלכה ח

תרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה והן שיחזירוה כו'. — צ"ל: תרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה במועד (פי' דבי"ד מושיבין לכתחילה וכ"ה בבבלי נ"ה ב') והן שיחזירוה כו' והוא שישבה על ביצה שלשה ימים אפי' אינן מעת לעת (ובשאר הסוגיא צ"ל כגירסת ק"ע).

הלכה ט

מאן תנא קוצרין ר"מ מאן תנא גודשין ר' יודה (פי' קאי על הא דתנן במנחות סוף פרק ו' "אנשי יריחו קוצרין ברצון חכמים וגודשין שלא ברצון חכמים ולא מיחו בידם" ועלה אמרו כאן דהא דתנן ברישא "קוצרין ברצון חכמים" אתיא כר"מ דאלו לר' יהודה גם הקצירה היתה שלא ברצון חכמים כדתני בתוספתא פ"ג וכן בבבלי נ"ו א', אבל הא דתנן בסיפא "וגודשין שלא ברצון חכמים" אתיא כר' יהודה מדחתים עלה "ולא מיחו בידם" ומאן שמעת ליה דאמר מיחו ולא מיחו ר' יהודה והוא בתוספתא שם וכן מבואר בבבלי נ"ו ב' דאלו ר"מ לא הזכיר "מיחו ולא מיחו" כל עיקר. ומדלא התחיל הירושלמי כאן "תמן תנינן" מוכח שהיה ירושלמי על מנחות ומשם נעתקה סוגיא זו הנה וכבר כתבתי כן בחלה פ"ג ה"ה, עמ' 128) א"ר יעקב בר סוסיי קומי ר' יוסי כל עמא מודיי שקוצרין (פי' אפי' ר' יהודה מודה שמותר לקצור לכתחילה לפני העומר וזה שאמר ר' יהודה בתוספתא דאנשי יריחו קוצרין וגודשין לפני העומר ולא מיחו בידן, עניינו שלא מיחו על הגדישה אבל הקצירה היתה ברצון חכמים. והיינו נמי שאמרו על זה בבבלי שם "סמי מכאן קצירה" ולפ"ז כולה מתני' דמנחות אתיא כר' יהודה).

[השלמות: **והכא מפני שקדם הבקר נדרו להקדישו**. — צ"ל: שקדם הקדישו להבקר תורה (פי' הלכך אם הקדיש קודם שנודע העוללות אינם לעניים).]

ביומוי דר' מנא הוות נימורת בציפורין כו'. — צ"ל: הוות טמירא בציפורין (פי' שאנשי ציפורי ברחו מפני הרומיים שהיו רודפין אחריהן להורגן מאיזו עלילה וכדאיתא ביבמות פט"ז ה"ג דף ט"ו ע"ג ביומוי דארסקינס מלכא הויין ציפוראיי מתבעין, וכנוסח שהגהתי העתיק בשערי תשובות למהר"ם ב"ר ברוך שער ב' רמזי אה"ע סימן רמ"א וכעין זה בבבלי ב"ב נ"ד ב' "באגי דמטמרי הוו" וע"ש ברשב"ם) והוון בניהון מישכונין בתיהון מדאתאי מיזל לון (פי' שבני ציפורי הללו שהתחבאו כשרצו לצאת ממחבואן למקום אחר) אפיק ר' מנא כרוז כההיא דר' אמי כו' דלא יחלטון בתיהון (פי' דבני ציפורי אלו לא היה ביכולתם לפדות את בתיהם ואם לא היה ר' מנא מתיר להם למכור אותם היו נחלטים בידי המלוה לעולם לפיכך התיר להם למוכרם לפנים משורת הדין).

פרק ה

הלכה א

א"ר יוסה שבק ריב"ל רישא ואמר סופה כו'. — כעין זה יש בריש שקלים.

קודם לתמיד כשר ויימר אף בשחרית כן. — פי' חלוק ב' שעות ומחצה לפניו וב' שעות ומחצה לאחריו ושעה אחת לעיסוקו.

ור"ע מקדים שעה אחת לעיסוקו כדי שלא יכנסו למצוה משוכרין. — נראה שהיו נוהגין לשתות יין לאחר הקרבת הפסח משום כבוד היום ועונג שבת ואם יאחר הקרבתו וישתו עם חשיכה יהיו משוכרים בעת אכילת מצה ופסח.

תמיד אם מבטלו את עכשיו אימתי את מקיימו לאחר זמן פסח כו'. — צ"ל: תמיד אם מבטלו את עכשיו את מקיימו לאחר זמן, פסח אם מבטלו את עכשיו אימתי את מקיימו ועוד יאוחר דבר כו' (ומה דאיתא לפנינו בינתיים מיותר ונכפל בטעות מלמעלה).

מועד צאתך מארץ מצרים אתה צולה. — צ"ל: מועד צאתך ממצרים אתה שורף (כ"ה בספרי ראה פיסקא קל"ג ובבלי ברכות ט' א').

ואין מוקדם לתמיד של שחר ולא מאוחר לתמיד של בין הערבים אלא הפסח והקטרת בערבי פסחים. — צ"ל: אלא הקטרת והפסח בערבי פסחים (פי' הקטרת בכל ימות השנה).

הלכה ב

א"ל ר' יוסי מעתה אפי' הקטר אימורין ת"ל וכפר כו'. — מכאן מוכח דשיטת הירושלמי הוא שדין שינוי בעלים הוא בשחיטה קבלה והולכה שחשב בעבודת אלו עצמן ולא חשב על מנת לזרוק שלא לשם בעלים, וזה דלא כשיטת הבבלי.

א"ר יוסי מן תרתין מילין לא דמיא מחשבת פיגול למחשבת פסול אילו שחטו לשמו כו'. — צ"ל: אילו שחטו לשפוך שיריו למחר שמא אינו פיגול שחטו לשמו לשפוך שיריו שלא לשמו כשר אילו שחטו היום להקטיר אימוריו למחר שמא אינו פיגול שחטו לשמו כו'.

ר' חנניה אמר קומי ר' מנא בשם ר' יודן טעמא דר' יוחנן כל שאילו יבוא לאותה העבודה ואינו מחשב כו'. — צ"ל: כל שאילו יבוא לאותה העבודה והוא מחשב לה (פי' שמחשבתו מועלת לפסול אף הזבח) מחשב הוא מעבודה אחרת לה אילו שחטו לשמו וזרק דמו שלא לשמו שמא אינו פסול שחטו לשמו לזרוק דמו שלא לשמו פסול א"ל ר' מנא הרי אילן שחטו לקבל דמו למחר שמא אינו כשר (פי' שאין מחשבת פיגול מועלת אלא במחשב על אכילת אדם או אכילת מזבח) ובשעת קבלה מחשב הוא הרי כל שאילו יבוא ולאותה העבודה והוא מחשב לה אינו מחשב מעבודה אחדת לה אילו שחטו לשמן להקטיר אימוריו למחר שמא אינו פיגול ובשעת הקטרה אינו מחשב הרי כל שאילו יבוא לאותה העבודה ואינו מחשב לה מחשב מעבודה אחרת לה.

ר' בון בר חייא בשם שמואל בר אבא מכיון שאין לו שם כו'. — צ"ל: ר' בון ב"ח בשם שמעון בר אבא (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז) מכיון שאין לו שם נעשה שוחטו לשמו ושלא לשמו כשוחטו בשתיקה והוא כשר א"ל כו' משעה ראשונה כשוחטו לשמו ושלא לשמו ויהא כשר (פי' בשאר ימות השנה ולעיל אמרינן דלרשב"ל פסול, ומלת "בשתיקה" נשתרבבה כאן מלפני זה בשקלים פ"ב ה"ה ליתא).

הלכה ג

כיצד שלא למנוייו שחטו לשם בני חבורה אחרת הדא אמרה שהקטן יש לו מניין כו'. — צ"ל: כיצד שלא למניין שחטו לשם בני חבורה אחרת אית תניי תני כיצד שלא לאוכליו שחטו לשם קטן שאינו יכול לאכול כזית או לשם מי שהוא בדרך רחוקה הדא אמרה שהקטן יש לו מניין לפסול הדא אמרה היה נתון בדרך ושחטו לשמו פסול הדא מסייעא לדרומיי דדרומיי אמרין אימורין שאבדו (פי' לפני זריקת הדם) מחשב להן כמי שהן קיימין (פי' שזרק את הדם על מנת להקטיר למחר את האימורין שכבר אבדו הזבח פיגול ואימורין שאבדו דומין לשוחט הפסח על מי שהוא בדרך רחוקה) הדא אמרה שחטו שתאכל ממנו חצי חבורתו כשר (פי' דהכא אמרינן בשחטו לשם חולה שאינו יכול לאכול כזית פסול הא אם יכול לאכול כזית כשר אע"פ שלא שחטו אלא על שם חולה זה בלבד ולא על שאר בני חבורה) א"ר חגיי קומי ר' יוסי תיפתר שהיו כולן חולין (פי' שאין כל אחד יכול לאכול כזית ושחט לשם כולן לכך פסול משום שלא לאוכליו אבל אם היו

כולן בריאין יש לומר דצריך לשחוט לשם כולן) א"ל ניתני לשם בני חבורה חולין (פי' ולמה תני בברייתא דלעיל שהיא בתוספתא פ"ד "כיצד שלא לאוכליו שחטו לשם חולה" דמשמע חולה יחיד דאל"כ ליתני "לשם בני חבורה חולין" וכדתני בסיפא כיצד שלא למנוייו שחטו לשם בני חבורה אחרת) אלא בשהיו שם כשרין ושחטו לשם פסולין.

מה אנן קיימין אם כשהיתה המחשבה לכושר תהא המחשבה לפסול כו'. — צ"ל מה אנן קיימין אם היא מחשבה לכושר (פי' שאם חשב לאוכלין שיאכלו כל אחד חצי זית ה"ז כשר) תהא מחשבה לפסול (פי' שאם שחטו שלא לאוכליו ע"מ שכל אחד יאכל חצי זית יפסול) אם אינה מחשבה לפסול לא תהא מחשבה לכושר א"ר יוסי מתניתא אמרה שאינה מחשבה לפסול דתנינן תמן לוכל כחצי זית כו'.

במחזורא תינייא חזר ביה ר' יוסי כו'. — כעין זה ביבמות פ"א ה"ב דף ב' ע"ד.

הלכה ד

תני חזקיה לא תשחט על חמץ דם זבחי התורה קראת אותו זבחי . — פי' דאע"פ שעובר בל"ת הזבח כשר.

מצינו דבר פסול וחייבין עליו חטאת כו'. — צ"ל: מצינו דבר פסול פי' בתמיה דמאחר שחייב על השחיטה ועל הזריקה מוכח שהזבח כשר כר' שמואל ב"ר יצחק ואין צריכין לדרשת חזקיה, ומלת "חטאת" מיותרת וכן מחקה המל"מ פ"א ה"ה מק"פ אלא שאין פירושו מחוור בזה ע"ש) המחמץ את הפסולה כו'.

א"ר חסדא מ"ד חייב בשנפסלה מחמת חימוצה. — פי' ורב חסדא חולק על ר' שמואל ב"ר יצחק ור' מנא וע' מנחות נ"ו ב' ונ"ז א'.

א"ל למידין עונש מעונש ואין למידין עונש מפטור. — צ"ל: למידין עונש מעונש (פי' שלמידין כל הזבחים ששחטן על החמץ דחייב מן הפסח שעל כולן חייב בחוץ) ואין למדין פטור מעונש (פי' דהמולק עוף בחוץ פטור כדתנן בזבחים פי"ג מ"ז).

הכל מודין שאם היה נתון כנגדו בחלון בירושלים מ"ד ספק כו'. —צ"ל: כנגדו בחלון בירושלים שהוא חייב מ"ד ספק ודאי הוא מ"ד בירושלים בירושלים הוא.

א"ר מנא להו דכתיב זבח חג הפסח י"ד אנן קיימין כו'. — צ"ל: א"ר מנא מן מה דכתיב זבח חג הפסח הדא אמרה בי"ד אנן קיימין א"ר יוחנן חבורה היתה מקשה (פי' על הא דתנן ובמועד לשמו פטור שלא לשמו חייב) מה אנן קיימין אם בשאבד ונמצא קודם לכפרה בין לשמו בין שלא לשמו פסול וניתק לרעייה (כדתנן בפ"ט מ"ה) אם בשאבד ונמצא לאחר כפרה בין לשמו בין שלא לשמו כשר שלמים הוא כו' שלא לשמו חייב והוא כשר תני (תוספתא פ"ד) אימתי בזמן שהוא ראוי לבא פסח אבל בזמן שאינו ראוי

לבא פסח בין לשמו בין שלא לשמו חייב מפני שהוא כשר (והסופר השמיט מן "כשר" עד "כשר") והיידנו שאינו ראוי לבא פסח תמן אמרין בשם רב חסדא בשעברה שנתו בין ראשון לשני (פי' דכשיבא פסח שני כבר יהיה יותר משנה משנולד ואינו ראוי לפסח) ר' לא בשם ר' יוחנן בשעבר זמן כפרתו (פי' שכבר נתכפר באחר ואין לו צורך עוד לפסח) פסח שעיבר זמנו כו' (ברייתא שם בתוספתא) על דעתיה דרב חסדא בשעיבר שנתו על דעתיה דר' לא כו' (ומה דאיתא בינתיים "בין ראשון לשני" מיותר ונשתרבב מלמעלה, וביאור "שעיבר שנתו" בי"ד בניסן).

הלכה ה

[השלמות: **א"ל ר' זעירא א"ל בפלגות פומך**. — פי' ר"ז אמר לר' אבינא אמור לריב"א שאמרת כן בחצי פה.]

הלכה ו

הכל מודין בשפיכה די הכן (פי' שעומד סמוך למזבח ושופך בנחת) ובהזייה די הכן (פי' שעומד מרחוק ומזה בבת אחת).

הלכה ח

א"ר יונתן לא כל שבות התירו במקדש. — ע' עירובין פ"י דף כ"ו ע"ג דאיתא כן בשם ר' יוסי ב"ר בון.

פרק ו

הלכה א

אמרו לו כבר אמרנו שיש ממך תוחלת. — צ"ל: כבר אמרנו אם יש ממך תוחלת (כלשון הזה כפול למטה ועניינו שאמרו לו שאין אחד דומה לחבירו וכמו שיפרשו למטה).

כך אם יהיה השרץ בידו כו' מיד הוא טהור. — כל זה מחק בק"ע, וכן ליתא בפרדס לרש"י סימן קע"ה אשר שם נעתק כל הענין דכאן.

א"ר מנא אנא שמעית מר' יודן ומן כל רבנין מפני מה נוהגין ב"ד שלמטן בכבוד שלא ירבו המחלוקת בישראל. — המפרשים נדחקו בביאור מאמר זה, ומה שנראה לנו בזה הוא שכנודע היתה משרת הנשיאים בא"י משמשת בירושה למשפחת הלל הזקן אף כי אחרי מות ר' יהודה נשיאה בן בנו של רבי לא קמו במשפחה זאת חכמים ידועים בשם ורובם בינונים וכשאירע להם איזה ענין היו צריכים לשאול לחכמים (ע' ע"ז פ"א ה"א שר' יודן נשייא השני שאל מרשב"ל ובנו ר' גמליאל שאל מר' אבהו. ובנו ר' יודן נשייא הג' או הד' שאל מר' מנא ע' פסחים פ"י ה"א. ומה שקראו להם בע"ז "אדם גדול"

היינו מפני שהיו נשיאים) ומן הדין היה להעבירם ולהעמיד במקומם חכמים גדולים וכמו שהעמידו להלל במקום "זקני בתירה" אלא מפני שכבר האריכו בני משפחת הלל בנשיאותם יותר משלש מאות שנה ונתחתנו עם משפחות רבות עשירות ומיוחסות ואלה היו מחזיקות בידם ולא הניחו להעבירם ממקומם לכן נהגו כבוד בהם ובנשיאותם שלא ירבו מחלוקת בישראל. וצ"ל "מפני מה נוהגין בבית שלמטן בכבוד" וסתם "בית" הוא בית הנשיא ומקומן היה בטבריא שבעמק לכן מכונה "בית של מטן" כ"ש בסוטה פ"ז ה"ד ע"ש, ור' יודן ור' מנא היו בצפורי (ע"ל פ"ד ה"ט) שיושבת בהר וטבריא היא למטה מהן.

א"ר לא אפי' נשים מאחורי הקוריין יודעות כו'. — המאירי בהקדמתו לאבות העתיק א"ר שילא אפי' נשים כו'.

[השלמות: **רבנין דקיסרין אמרין אף ר' חנינה דציפורין לר' מנא**. —ע' תענית פ"ד ה"ב [ס"ח אין ונראה שר' מנא זה הוא הנזכר בב' קידושין (י"ג א') שר' אסי אמר משמו ע"ש ורבב"ח בשמו ב' ב"ק נ"א ב' ונזכר עוד ב' ב"ב נ"ט ב'. שוב ראיתי בשבת פ"ז ה"ב דף ט' סוע"ב דר' חנינה דצפורין אמר בשם ר' אבהו ולפ"ז ר' חנינה דצפורין אין זה ר' חנינא בר חמא אע"פ שגם הוא היה מציפורי ובנדרים פ"ט ה"א ר' חנינא דציפורין בשם ר' פנחס. ונ"ל שר' מני זה הוא בירושלמי ר' מנא בר תנחום והוא אינו נזכר בבבלי כלל ומצינו בירושלמי קידושין פ"א ה"ס ג' שר' יסא דהוא ר' אסי אמר משמו.]

מתוך שהוא הופכו אינו כנוטל אימורין מתוך זבח מנוול. — פי' שהפסח תולין אותן ומפשיטין אותו (לעיל פ"ה מ"ט) והתליה היא על רגליו האחרונות וראשו למטה ומפשיט מלמעלה למטה כמו בתמיד (כדתנן בתמיד רפ"ד וע' רש"י בשבת קט"ז ב') וכשגומר להפשיט עד החזה הרי מה שהפשיט מן העור מתהפך ונופל למטה על הראש ונוטל האימורין מהמקום שכבר הופשט.

אין תאמר מובחר הוא יקרענו ויוציא אימוריו כו'. — צ"ל: אין תאמר מובחר אינו דוחה יקרענו ויוציא אימוריו א"ר יוסי בר"ב לא אתיא אלא כר"ש דתני כו' בשבת חייב ר' שמעון אומר הגורר כו' עד שיעבד כל צורכו: והקטר חלביו כו' (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב משבת פי"ב סוה"א).

הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום לא אמר אלא חוץ לירושלים כו'. — צ"ל: לא אמר אלא בתוך ירושלים (פי' שאסור להרכיבו משום שבות) אבל בתוך העזרה מותר.

הבאתו מחוץ לתחום שבות (פי' כמו שאמר ר"א) הדא מסייעא כו' (פי' לר' חייא רבה).

חתיכת יבלתו בכלי שבות (פי' בתמיה דודאי מלאכה היא ואיך אמר ר"א אילו שהם משום שבות) א"ר אבהו לא תני ריב"ח (פי' בדברי ר"א שאמר אילו שהם משום שבות ובזה תתיישב קושית שירי קרבן כאן) אלא הרכבתו והבאתו.

א"ר יוסי שנייא היא הכא דכתיב זבח כו'. —צ"ל: שנייא היא הכא שהוא בזבח (פי' ר' יוסי אמר דבריו על מה שהשיב ר"ע מהזייה שאינה דוחה שבת וה"ה הרכבתו והבאתו, ור' יוסי אמר שאינן דומין דהזייה מכשרת את האדם ואינה בזבח אבל הרכבה והבאה היא בזבח עצמו לכך דומין) א"ר מנא (פי' הוא מבאר דברי ר' יוסי רבו) הזייה שבות ואלו שבות הזייה אינה דוחה ואלו דוחין אלא שזה בזבח כו'.

הלכה ב

א"ר יוסה הכין הוה ר' ליעזר צריך מתבזה לר' יהושע כו'. — צ"ל: הכין הוה ר' יהושע צריך מיתב לר' ליעזר הרי חגיגת יו"ט כשיטתך תוכיח שהתירו בה משום מלאכה ואסרו בה משום שבות (פי' דתנן בביצה פ"ב מ"ד ב"ש אומרין מביאין שלמים ואין סומכין עליהן, ובירושלמי שם ביארו דשלמים אלו הן שלמי חגיגה ור' אליעזר הוא מתלמידי ב"ש כדאיתא בתרומות פ"ה ה"ד והרי התירו בהן שחיטה שהיא מלאכה ואסרו סמיכה שהיא שבות).

הלכה ד

ר' יעקב בר אחא בשם שמואל בר אב א. — צ"ל: בשם שמעון בר אבא (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז).

הלכה ה

מתניתא ביודע בו שהוא פסח ושחטו לשם שלמים היה יודע כו'. —צ"ל: מתניתא (דתנן במ"ח הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת חייב עליו חטאת) ביודע בו שהוא פסח ושחטו לשם שלמים היה סבור בו שהוא שלמים ושחטו לשם שלמים ר' מנא אמר יש בעשייתו מצוה (פי' דר' מנא סבר דעקירה בטעות לא הוי עקירה) ר' יוסה אמר אין בעשייתו מצוה (פי' דס"ל עקירה בטעות הוי עקירה והפסח פסול) אבל אם היה סבור שהוא שלמים ושחטו לשם פסח כל עמא מודיי שיש בעשייתו מצוה אילו אילי ציבור שהיה סבור כו' מתניתא (פי' הא דתנן דשאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח אם הן ראויין דר' יהושע פוטר) בסבור בו שהוא פסח כו' שמותר לשנות שלמים לשם פסח (פי' שהיה סבור דשוחט שלמים לשם פסח ה"ז כשר לפסח).

רשב"ל אמר יש בעשייתו מצוה כגון יבמתו נדה ובא עליה. — פי' בזה דוקא פוטר ר"מ וכן מוכח לקמן ה"ח (עמוד ד' מדף זה, וזה כפירוש שירי קרבן הנדחה ממנו שם מחמת

קושיא שיש לו כפי נוסח שלפנינו למטה ר' יוסי בשם ר' יוחנן דברי ר"מ והוא שיהא שה תמים כו', אבל הוא ט"ס וצ"ל: ר' יוסי בשם ר' יוחנן דברי ר' שמעון והוא שיהא שה תמים כו', ור' שמעון הוא ת"ק דר"מ).

ר' יוחנן אמר אין בעשייתו מצוה כו'. — פי' ומ"מ פוטר ר"מ מפני שדרכו להתחלף.

מתניתא פליגא על ר' יוחנן שכח ומל כו'. — צ"ל: מתניתא פליגא על ר"ש בן לקיש שכח ומל כו'.

א"ר יוחנן דר"מ היא דר"מ אמר דבר שיש בעשייתו מצוה כו'. — ע' שבת פי"ט (עמ' 186) מה שהגהתי ופירשתי בסוגיא זו, ובשאר עניינה צ"ל כגירסת ק"ע.

הלכה ו

א"ר יוחנן דר"ש היא ריב"א ר' אימי בשם רשב"ל דר"ש היא. — צ"ל: א"ר יוחנן דר"ש היא (פי' דסבר דבשאין בעשייתו מצוה חייב לפיכך אם נמצא טריפה בגלוי חייב אבל אם נמצא טריפה בסתר פטור משום דאנוס הוא, אבל לר"מ אפי' נמצא טריפה בגלוי פטור דר' יוחנן לטעמו לעיל ה"ז דלר"מ אליבא דר' יהושע אפי' אין בעשייתו מצוה פטור) ריב"א ר' אימי בשם רשב"ל דר' מאיר היא (פי' ורשב"ל נמי לטעמו דאמר שם דאינו פטור לר"מ אלא בשיש בעשייתו מצוה).

פתרין לה פטור כשר ר' יסא בשם ר' יוחנן דר' יהודה היא כו'. — חסר כאן וכצ"ל: פתרין לה פטור כשר תני השוחט את הפסח (פי' בשבת) על היחיד פטור ר' יסא בשם ר' יוחנן דר' יהודה היא דתנינן תמן אין שוחטין את הפסח על היחיד ור' יוסי מתיר (פי' דלר' יוסי דמתיר לכתחילה לא צריכא למימר דפטור אלא לר' יהודה דאוסר לכתחילה קמ"ל דאם עבר ושחטו על היחיד פטור משום דבדיעבד הפסח כשר וכדאיתא לקמן פ"ח ה"ז מודה ר' יהודה שאם עבר וזרק את הדם שהורצה) ר' עזרא כו' (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 86) הן אשכחן פטור וכשר (פי' דאם כשר לפסח בדיעבד ג"כ לא צריך לאשמועינן דפטור והא דאמרינן לעיל פתרין לה פטור כשר היינו דכשר לשלמים ובזה צריך לאשמועינן דאע"ג דאינו כשר לפסח מ"מ פטור) א"ל תנינן הכא (פי' בשחטו לאוכליו ושלא לאוכליו) פטור ותנינן תמן (פי' לעיל פ"ה מ"ג) כשר.

פרק ז

הלכה א

על דעתיה דהדין תנייה ברייה חוזר והופכו. — פי' שלמשנתנו נותן קצה השפוד הדק למטה בקרקעיתו של תנור כדי שיהא ראש הפסח למעלה וזה דרך כבוד וגם הוא תולה

על הראש את כרעיו ובני מעיו לדעת ר"ע ואפי' ר' יוסי הגלילי אינו חולק באופן הצלייה (ולא כן משמע בבבלי ע"ד א' דמהא דאמרינן שם "כיון דאיכא בית השחיטה דמחלחל מידב דייבי" משמע דראש הפסח הוא למטה וע' פרש"י שם וכ"כ שם בתוד"ה כיצד בשם ר"י, אלא שיש לתמוה על שיטת הבבלי דמצריך בית השחיטה לזיבת הדם מאחר שהבטן פתוחה והדם זב דרך שם וכדתנן לעיל סופ"ה קרעו והוציא את אימוריו, וע' מ"ש בתויו"ט בריש פרקין ד"ה אלא) ולתנא ברא ג"כ אינו משנה סדר צליית הפסח דודאי שהראש הוא למעלה אלא שתוחב מבית נקובתו עד פיו ונותן הקצה העב של השפוד למטה כדי שלא ישתמט הפסח ממנו ויגע בקרקעיתו של תנור שבאופן זה צריך לקלוף את מקומו כבמשנה ב' דפרקין.

צלייו בגדי של חולין אין תימר כירך עבה עבד ליה ר"י הגלילי פסול כו'. — צ"ל: אין תימר כירך עבה עבד ליה ר"י הגלילי כשר אין תימר קריי דרש ראשו על כרעיו ועל קרבו פסול חתך ממנו כו' צלייו בחלל של קדירה אין תימר כירך עבה עבד ליה ר"י הגלילי כשר אין תימר קריי דרש ראשו על כרעיו ועל קרבו פסול, כשר לא כן תני צלי אש לא צלי קדירה פתר לה בנוגע בגופה של קדירה (כן העתיק באו"ז ח"ב סימן רכ"ט).

אם י' עשאן ב' סדרים של י"ד רואין את העליונות כאלו אינן והתחתונות כשרות. — פי' אף שעשה כל סדר וסדר משבע שבע כשרות מפני שאין נותנין הבזיכין ע"ג הלחם מלמעלה שתהא העליונה חוצצת אלא נותנין אותן על השלחן בין הסדרים.

תוך בר דברי ר' טרפון כו'. — צ"ל: תוך בר דברי ר' ישמעאל ר' טרפון אומר מקולס (וכ"ה בבבלי ע"ד א' ובמכילתא פ' בא כפי נוסח הגר"א שם ולפנינו ט"ס במכילתא; וגירסת הילקוט בשם מכילתא "תוך בר דברי ר' אליעזר ר' עקיבא אומר מקולס" ולפ"ז ר"ע לטעמו במשנתנו) ואתייא דר' טרפון כר"ע ודר' ישמעאל כר"י הגלילי תני איזהו גדי מקולס כו' (והמלות "ר' יוסי הגלילי אומר" שבינתיים מיותרות ונשתרבבו פעם אחרת משורה שלמעלה וליתא בבבלי שם ובתוספתא ביצה פ"ב) מהו תודס כו' דרבנין (כל זה נוסף באמצע הברייתא לבאר ענין תודס ע' מ"ש בתרומות פ"ג ה"ה, עמ' 86).

הלכה ב

ר"ג חלוק על חכמים ועושה הלכה כיוצא בו. — פי' בתמיה שהרי מבואר בברכות פ"א ה"ב וע"ז פ"ג הי"ב שר"ג חלוק על חכמים ולא עביד עובדא כוותיה וכעין זה יש בע"ז שם וכתובות פי"ג ה"א וע' מ"ש שם.

ולא נאמר נא הייתי אומר היבהבו וצלייו מותר כו'. — צ"ל: הייתי אומר היבהבו מותר (ומלת "וצלייו" נכפלה כאן משורה ג' דלמטה) הוי צריך הוא שיאמר נא או אילו אמר

לא תאכלו ממנו נא כי אם צלי אש ולא אמר ובשל הייתי אומר בשלו וצלייו יהא מותר הוי צורך הוא שיאמר ובשל או אילו אמר אל תאכל ממנו נא ובשל כי אם צלי אש ולא אמר מבושל הייתי אומר שלקו וצלייו יהא מותר הוי צריך כו' וצריך הוא שיאמר מבושל (פי' דשלוק היינו מבושל הרבה כדמשמע במכילתא על פסוק זה וכן ענין הכפול בשל מבושל היינו המבושל ביותר וכמבואר במכילתא שם).

הלכה ג

חד ברנש בישל תרנגולתא. — צ"ל: חד בר נש טיבל תרנגולתא.

אתא שאל לר' ביסנא א"ל אזל שולקה. — צ"ל: אזל שורפה.

הלכה ה

[השלמות: **ודלא כרבי נתן כו'**. — המלים "הלכה ה'" מיותרות כאן ודלא כר' נתן" היינו הא דאמרינן שלא בא מתחלתו אלא לאכילה.]

נטמא הבשר ואבדו האימורין א"ר שמי וההן קיימיה לא כמי כו'. — צ"ל: נטמא הבשר ואבדו האימורין (פי' מה הוא הדין לזרוק את הדם לר' נתן דאמר יוצאין בזריקה בלא אכילה) א"ר שמי וההן עומר לא כמי שנטמא כו' הוא ואת אמר קומץ (פי' דתנן בעומר שבא בטומאה, אע"פ שאין אימורין שייכין בו) אוף הכא זורק א"ר מנא (וכן הנוסח בדף זה לקמן עמוד ג' וגם שם נשתרבב כל הענין מפה וזה אינו שייך שם וכ"ש שם) תיפתר כר' ליעזר כו'.

ה' חבורות שנתערבו עורות פסחיהן ונמצאת יבלת בעורה של אחת מהן כולהן יצאו לבית השריפה ופטורין מלעשות פ"ש סברי מימר דר"נ היא כו'. — חסר כאן וכצ"ל: פטורין מלעשות פ"ש מתניתא דר' נתן (ובתוספתא סופ"ז תני בענין זה "צריכות לעשות פ"ש" ואתיא כרבנן) חבורה שנטמא אחד מהן ואינו ידוע איזהו הפסח יצא לבית השריפה ופטורין מלעשות פ"ש (עי' למטה ה"ו וכן בתוספתא שם איתא בזה צריכין לעשות פ"ש והוא כרבנן) סברין מימר דר' נתן היא תיפתר ד"ה בנטמא בספק קבר התהום (פי' ותנן נטמא טומאת התהום הציץ מרצה ובזה אף רבנן מודין וכיון שיש כאן אחד שפטור מלעשות פ"ש ואינו ידוע מי הוא כולן פטורין מפ"ש). וכר' נתן זורק את הדם (פי' זה קאי עלה דתנן נטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם ואמרינן דלר' נתן זורק את הדם).

א"ר מנא תיפתר כר' אליעזר דר"א אמר אע"פ שאין שיריים יש קומץ. — כל זה יש למחוק מכאן ונכפל בטעות מלמעלה הלכה זו בדף זה בעמוד ב' וכ"ש שם.

הלכה ו

מאן תנא רוב ר"מ כו'. — כל הענין הולך עלה דהוריות פ"א מ"ו וגם הלשון כאן משובש ויש לתקן כמו בהוריות שם ע"ש.

ר' יודה אומר חצי כל שבט ושבט ובלבד רוב (פי' רוב הקהל דהיינו דבשבט אחד חטאו יותר מחציו) שבטים שלימים (פי' ואם חטאו שבטים שלימים) שבט אחד כו'.

ר' יהודה אומר הטהורין עושין לעצמן והטמאין עושין לעצמן. — צ"ל: ר' שמעון אומר הטהורין עושין לעצמן כו' (וכ"ה בתוספתא רפ"ו ובבלי פ' א' ע"ש וכן הגיה בפ"מ).

על דעתיה דר"מ ההן מחצה על מחצה מה את עביד ליה כרוב כמיעוט אין תימר כרוב הטהורין אינן עושין את הראשון כו'. — צ"ל: אין תימר כרוב הטמאין אינן עושין את השני (פי' דהטהורין ודאי עושין את הראשון מפני שהן כרוב אבל הטמאין למה עושין את השני כיון שהן כרוב אין רוב טמאין נדחין לשני) אין תימר כמיעוט הטהורין אינן עושין את הראשון (פי' בטהרה דמאחר שהן כמיעוט הרי יכולין לעשות את הראשון בטומאה) א"ר יוסה לא אמר מיעוט טהורים אינן עושין את הראשון כו' (פי' שההלכה שנאמרה דצבור עושין פסח ראשון בטומאה לא נאמרה בלשון זה: שאם המיעוט הן טהורים אינן עושין את הראשון בטהרה ואם היו רובן טמאין לא יעשו פסח שני, אלא כך נאמרה הלכה: רוב טמאין לא ידחו לפסח שני וכדאמרינן לקמן רפ"ט איש טמא נפש נדחה לפסח שני ואין צבור טמא נפש נדחה לפסח שני לפיכך במחצה על מחצה, מחצה טמאין נדחין לפ"ש, ומחצה טהורין עושין את הראשון בטהרה).

א"ר לעזר הבא בטומאת כלי שרת הבא בטומאה הוא כו'. — צ"ל: הבא בטומאת כלי שרת כבא בטומאה הוא, הוא בא בטומאת כלי שרת הוא בא בטומאת ידים (ע' יומא פ"ב ה"א ומל"מ פ"ד ה"ו מבהמ"ק) הוא בא בטומאת סכינין.

צבור שנטמא אחד מהן ואין ידוע איזהו ר"ז אמר יעשו בטומאה תני ר"ה כו'. — צ"ל: ר"ז אמר יעשו בטומאה שלא לענוש ליחיד כרת (פי' שאם יעשו כולן בטהרה נמצא זה האחד שנטמא ונכנס בעזרה חייב כרת משום טמא שנכנס למקדש) תני ר"ה יעשו כספיקן לא מסתברא דלא כהדא דתני ר"ה ר' אימי בשם רשב"ל כו'.

לראייה הילכו מלבוא חמת עד נחל מצרים. — פי' שרק אלה הנמצאים בתוך הגבולים הללו חייבין במצות יראה כל זכורך, וזה הירושלמי נתעלם מהמל"מ פ"א ה"א מק"פ שכתב שם ואף במצות ראיה לא ראיתי שיפטרו למי בחו"ל.

הלכה ז

קל שאת מקיל ביחיד שאם נתוודע לו לפני זריקה יעשה כמי שנטמא כו'. — צ"ל: קל שאת מקיל ביחיד שאם נטמא (פי' בטומאת התהום) לפני זריקה ונתוודע לו לאחר זריקה יעשה כמי שנטמא לאחר זריקה בשביל שלא ידחה לפ"ש (ע' תוספתא פ"ו) את מחמיר עליו בצבור שאם נתוודע ל ה ן לאחר זריקה יעשה כמי שנטמאו לאחר זריקה בשביל שלא יאכל הבשר (פי' דאיתא לעיל ה"ד שאם בא בטהרה ונטמא אינו נאכל בטומאה) קל שאת מקיל בנזיר טהור שאם נטמא (פי' בטומאת התהום) לפני זריקה ונתודע לו לאחר זריקה יעשה כמי שנטמא לאחר זריקה שלא יביא קרבן טומאה (פי' ואע"ג דתנן בנזיר פ"ט מ"ב נזיר שגילח ונודע לו שהוא טמא כו' טומאת התהום אינו סותר אם עד שלא גילח בין כך ובין כך סותר, הרי אמרו עלה שם בירושלמי מאן תנא אם גילח ואם לא גילח ר"א ברם כרבנן עד שלא נזרק הדם עליו ע"כ והרי זה שלא כשיטת הבבלי בפרקין פ"א ב' וע' רמב"ם פ"ו הי"ז מנזירות) את מחמיר בנזיר טמא שאם נתודע לו לאחר זריקה (פי' שנטמא לפני זריקה ע' נזיר פ"ו ה"ח) כו'.

כללו של דבר כל שאת יכול לפנותו עושה קבר התהום כו'. — צ"ל: כל שאת יכול לראותו (פי' כגון באפילה או בנקיקי הסלעים שיכול לראות לאור הנר או שמכוסה במים זכים ונראה שמונח שם) אינו עושה קבר התהום וכל שאין את יכול לראותו (פי' כגון שמכוסה בקש ובתבן ובעפר) את עושה קבר התהום, וקש ותבן אינו עתיד לפנותו (פי' ומאחד שסופו לפנות את הקש והתבן לא יהא דינו כקבר התהום) מתניתא דר' יוסי, דר' יוסי אמר תבן וביטלו בטל דתני (תוספתא אהלות פט"ו) ר' יוסי אומר יש תבן שהוא כעפר ועפר שהוא כתבן תבן שאין את עתיד לפנותו הרי הוא כעפר (פי' אבל לרבנן אפי' ביטל את התבן אינו בטל כדאיתא בפ"ז ה"ג דעירובין) עפר שאת עתיד לפנותו הרי הוא כתבן אי זהו קבר התהום כל שאין אדם זוכרו כו' (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מעירובין שם).

לאיזה דבר נאמר אין לך דבר עושה קבר התהום אלא המת בלבד להוציא משכב ומושב. — צ"ל: להוציא הזב שעושה משכב ומושב.

הלכה י

מתיב ר' יוחנן לרשב"ל והא תנינן העצמות והגידין והנותר ישרפו בט"ז ויקוץ מפני המוח כו'. — צ"ל: העצמות והגידין והנותר ישרפו בט"ז וישליך את העצמות (פי' דלר' יוחנן אסור להשליך שמא ילקטם אדם וישברם ומה דאיתא לפנינו "ויקוץ" נשתרבב

מלמטה ריש הי"א וע' מ"ש שם) מפני המוח כו' (ובשאר הסוגיא העיקר כגירסת ק"ע ופירושו).

דר' יעקב אמר הבא בכושר משעה ראשונה ונטמא אסור בשבירת העצם ר' אימי בשם ר' לעזר מ"ט אמרו העצמות כו'. — יש להפך ולשנות הגירסא וכצ"ל: הבא בכושר משעה ראשונה ונטמא אסור בשבירת העצם שמואל אמר נימנין כו' על דעתיה דר' יוחנן ישרף וימנה על דעתיה דשמואל ישרף וימנה מפני אבדן קדשים ר' אימי בשם ר' לעזר מ"ט אמרו העצמות והגידין והנותר ישרפו בששה עשר (פי' ולא בט"ו) שהשורף יש בו משום שבות (פי' דהבערה שלא לצורך אסורה ביו"ט והכי תניא במכילתא פ' בא והנותר ממנו עד בקר מגיד שאינו נשרף עד אור ט"ז ר' ישמעאל אומר אינו צריך הרי הוא אומר כל מלאכה לא יעשה בהם שריפה מעין מלאכה היא ע"כ ומה דאיתא לפנינו כאן "סבר שמואל כר' יעקב דר"י אמר הבא בכושר משעה ראשונה ונטמא אסור בשבירת העצם" אינו שייך כאן כל עיקר ונכפל בט"ס מענין שלמעלה) אית דבעי מימר ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר כו'.

הלכה יא

מחלפה שיטתיה דרשב"ל תמן הוא עבד ליה בשר כו'. — צ"ל: מחלפה שיטתיה דר' יוחנן הכא הוא עבד ליה בשר ותמן לא עבד ליה בשר א"ר יודה כו' כ"ש מחלפה שיטתיה דרשב"ל כו' (וכעין זה במו"ק פ"ב ה"א [דף פ"א ע"א] וכ"ש מחלפה שיטתיה דר' יוסי כו').

מאן דאמר יד כ"ש צפורן. — פי' דפגימה כזו שהיא מעכבת את היד כ"ש שהיא מעכבת את הצפורן וע' חולין י"ז ב'.

ר' יעקב בר אחא אמר שמואל בר אבא בעי מעתה לעולם כו'. — צ"ל: ריב"א אמר שמעון (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז) בר אבא בעי מעתה כו' אבן וירסס והא תנינן (במ"ט דפרקין) וקולף עד שיגיע לפרק וחותך ויחלוץ בשר מן העצם ויקוץ שלא לפקע תחת הבשר (מקצת מהוספה זו נמצא לפנינו למטה רהי"א ואינו שייך שם וגם נשתרבב שם מלעיל רה"ט כמו שאעיר שם) עצם לחייב על כל עצם ועצם כו' וחזר ושברו חייב שתיים אבל המותיר בטהור והשובר בטמא אינו לוקה ארבעים ר' ירמיה בעי לית הדא פליגא על רשב"ל דרשב"ל אמר עצם כו' לא אמרה (פי' משנתנו) אלא שלא ילקה הא לאסור אסור (פי' דפסח טמא אסור לשוברו לכתחילה, והטמא כמו שאינו דמי והוי כעצם שאין עליו בשר וכמו שאסור לשבור לכתחילה בטמא ה"נ בעצם שאין עליו בשר כל עיקר) ר' אבון בשם ר"א מתניתא כשבא בטומאה כו' (פי' ופסח שבא בטומאה בצבור לאכילה הוא בא לפיכך אינו כאבוד ואסור לשוברו בתחילה) כבא בטהרה ולוקין על שבירתו

(פי' ולא קשיא על ר' יוחנן ורשב"ל דסברי שאין לוקין על עצם שאין עליו בשר מזה שבא בטהרה ונטמא שלוקין על שבירתו דמאחר שבתחלתו טהור היה אין דינו כאבוד):
הלכה י"א. ר' סימון בשם ריב"ל בשם בר פדייה כו' (ומה דאיתא לפנינו בריש הלכה זו מיותר וכ"ש למעלה).

הלכה יב

לא כן אמר ר' יוחנן כל הדברים טהורין ברובן. — נראה שדברי ר' יוחנן הן מה שאמר בחולין קכ"ג ב' דאפי' עור טהור בקריעת רוב ודלא כרשב"ל שם ע"ש.

הלכה יג

יחיד שהוציא כזית חוץ לחבורה מפני שבני חבורתו ראויים לימשך כו'. — צ"ל: יחיד שהוציא כזית חוץ לחבורתו לר"ש מפני שבני חבורתו ראויים לימשך אצלו (פי' אף לכתחילה) נפטר מל"ת כו' אפי' כרבנן מפני שבני חבורתו ראויים לימשך אצלו יפטרו מל"ת (פי' ולעיל איתא הוציא אחד כזית חייב) מ"מ אינן עוברין בעשה (דלעיל איתא דלרבנן אם ימשכו אצלו עוברין בעשה לכן אין חוששין שמא יעברו על העשה וימשכו אצל היחיד אבל אם שנים שלשה הוציאו כזית יש לחוש שימשכו בני חבורתן אצלן אף שעוברין בעשה כדי שיפטרו אלו מל"ת ורובן יעשו כן לכך אלו שהוציאו פטורין) שמש שאכל כזית כו'.
ואם לאו נותנין לו חלקו ואוכל במקומו תמן אמר דר"ש היא כו'. —צ"ל: תמן אמרין דר' יהודה היא (וכ"ה בבבלי פ"ו א' וביאור זה דלר"ש דהאוכל אוכל בשני מקומות יכול השמש לילך אצלם ולאכול עמהם במקומם) ולא שמיעין דא"ר הילא כו' בתחילה שהן חולקין (פי' דטרם שהתחילו לאכול יכול כל אחד ליקח חלקו ולאכול בבית מיוחד) בסוף שאינן חולקין (פי' שאם כבר התחילו לאכול אפי' ר"ש מודה שאינן רשאין ליקח כ"א חלקו ולאכול במקום אחר) מה פליגין בשהיו יושבין ואוכלין ופקעה עליהן הקורה כו' (פי' וה"נ בשמש שהתחיל לאכול ולא פקעה עליו הקורה אינו רשאי עוד לאכול במקום אחר אפי' לר"ש).
התחילו אלו ונטמו אלו זכו טהורין כו'. — פי' בחלקו את הפסח לשתי חבורות בבית אחד.
אבל התחילו אילו וניטמא אחד מהן כו'. — צ"ל: אבל התחילו אילו ואילו (פי' דשתי החבורות התחילו לאכול) ונטמאה אחת מהן לא זכו טהורין בחלקן של טמאין (פי' שאין מוציאין מחבורה לחבורה).

יחיד מפשיט ידו בכל הבית ואין חבורה מפשטת ידה בכל הבית והא תנינן כו'. — צ"ל: יחיד מפשיט ידו בכל הבית (פי' שאם חבורה אחת בלבד אוכלת בכל הבית הזה מותר ליחיד לאכול חלקו בכל מקום שירצה והכי תניא בתוספתא סופ"ו אין שם אלא חבורה אחת אוכל בכל הבית ואינו חושש) ואין חבורה מפשטת ידה בכל הבית (פי' שאם שתי חבורות אוכלות בבית אחד אין יחיד רשאי לפרוש עצמו מחבורתו שלא יחשדו אותו שהוא אוכל בשתי חבורות) דתנינן שתי חבורות כו' והא תנינן המיחם באמצע (פי' סמיך אסיפא דתנן וכשהשמש עומד למזוג כו' עד שמגיע אצל חבורתו, והרי שמש זה מותר לפשוט ידו גם לחבורה שאינה שלו) מקום השמש מוכיח עליו ששם הוא חבורתו (פי' מאחר שמחזיר פניו לחבורה שלו הרי זה מוכיח שאין בדעתו לאכול עם החבורה האחרת) והא תנינן הכלה הופכת פניה ואוכלת (פי' אפי' בשתי חבורות כמו ברישא והרי היא הופכת פניה מבני חבורתה) כו'.

פרק ח

הלכה א

ניחא זב וזבה ומצורע יולדת ויש קטנה יולדת כו'. — יש לתקן ולהחליף וכצ"ל: ניחא זב וזבה ומצורע יולדת? מכיון שהשיאה לא כבר יצאת מרשות אביה אלא שכן אדם מפריש על אשתו קטנה ויש קטנה יולדת? לא כן א"ר רדיפה ר' יונה כו' היא חיה ובנה מת מיי כדון אלא שכן אדם מפריש על אשתו חרשת ר' ירמיה בשם ר' יוחנן אדם קובע כו' (ומה שבינתיים מיותר ונגרר מסוטה רפ"ב ע"ש).

ר"ז בשם ר"א אדם שוחט פסחו של חבירו שלא מדעתו אבל אינו מפרישו אלא מדעתו א"ר אבהו מתניתא אמרה כן כו'. — צ"ל: אבל אינו מפרישו אלא מדעתו (פי' שאין אדם יכול להפריש פסח על חבירו אא"כ עשה אותו שליח לזה) א"ר אבהו מתניתא לא אמרה כן האשה כו' תאכל משל בעלה (פי' דכאן הפרישו שניהם שלא מדעתה וכן שחטו שלא מדעתה ומ"מ היא אוכלת משל בעלה) לית הדא פליגא על דר' יוחנן דר"י אמר אדם קובע על חבירו חטאת חלב שלא מדעתו אבל אינו מפרישו אלא מדעתו (פי' ובמשנתנו מוכח שמפריש פסח על חבירו שלא מדעתו וקס"ד שדין פסח וחטאת שוין) שנייא הוא פסח שנייא היא חטאת פסח לכשיגדיל ראוי הוא להתכפר בו (פי' דפסח שעיברה שנתו קרב שלמים כדלקמן פ"ט ה"ה לכך מותר להפריש פסח על חבירו שלא מדעתו שאם לא יתרצה חבירו יעובר שנתו ויקרב שלמים) חטאת לכשתגדיל אינו ראוי להתכפר בה (פי' שחטאת שעיברה שנתה תמות וע' בבלי נדרים ל"ו א') מה נן קיימין (פי' הא

דתנן דבזמן שהיא בבית בעלה תאכל משל בעלה ובזמן שהיא בבית אביה תאכל ממקום שהיא רוצה) אם בממחה (פי' דמיחתה בשעת שחיטה ואמרה איני רוצה בשל אבי) בדא תנינן תאכל ממקום שהיא רוצה אם בשאינה ממחה (פי' ונתרצתה בשל אביה) בדא תנינן תאכל משל בעלה אלא כי אנן קיימין בסתם (פי' שראתה לשניהם אביה ובעלה דשוחטין עליה ולא מיחתה על אחד מהם) סתם אשה ממחה לומר אצל בעלי אני רוצה (פי' כשהיא אצל בעלה כמו ברישא, והא דאיתא לפנינו "אצל בני אני רוצה" נשתרבב מלמטה בט"ס) והתני (ברייתא בבבלי פ"ז א') האשה רגל ראשון תאכל אצל אביה (פי' ובמשנתנו שנינו דרגל ראשון אוכלת ממקום שהיא רוצה) א"ר יוחנן ברגל רדופין שנו (פי' דברייתא מיירי ברגל רדופין ולכך אוכלת משל אביה) אי זהו רגל רדופין אריבר"ב זה רגל ראשון שבעלה רודפה לבית אביה לא הלכה רגל הראשון כו' אלמנה מהו שיהא לה רגל רדופין (פי' אם רגל רדופין אינו אלא בבתולה או אפי' באלמנה שנישאת) נישמעינה מן הדא הלכה רגל הראשון לעשות בבית אביה (פי' וכאן הוא רגל ראשון ואין דינו כרגל רדופין ואוכלת ממקום שהיא רוצה) או הדא אמרה לעולם אין לה רגל רדופין (פי' דאין רגל רדופין אלא בהולכת לבית אביה ברגל ראשון אחר נישואין אבל אם לא הלכה באותו רגל שוב אין לה רגל רדופין ומשנתנו מיירי כשלא הלכה ברגל הראשון וקורא לשני ראשון מפני שהוא ראשון להליכה) או הדא אמרה אלמנה אין לה רגל רדופין (ומשנתנו מיירי ברגל ראשון של אלמנה ואף שאין לה רגל רדופין כדי לאכול משל אביה דוקא מ"מ אוכלת ממקום שהיא רוצה) אריבר"ב תיפתר שיש לה בנים (פי' לעולם אפי' אלמנה יש לה רגל רדופין ומשנתנו מיירי באלמנה שיש לה בנים מבעלה הראשון) והן אצל בעלה (פי' אצל בעלה השני) וסתם אשה רוצה אצל בניה (פי' אלא דמאחר שהוא רגל רדופין פעמים שהיא רוצה אצל אביה ולכך תאכל ממקום שהיא רוצה) א"ר לעזר פסחן של נשים כו'.

ריב"א בשם ר' אלעזר פסחן של נשים ושל עבדים רשות כ"ש דוחין כו'. — צ"ל: פסחן של נשים ושל עבדים רשות אע"פ כן דוחין את השבת (ע' יומא פ"ד ה"ו דף מ"א ע"ד דיש דברים שאינן מעכבין ומ"מ דוחין עליהן את השבת, אבל בבבלי צ"א ב' שיטה אחרת שהקשו עלה אי רשות אמאי דוחה את השבת אלא אימא בשני רשות ובראשון חובה ודוחה את השבת וע"ע בבלי רה"ש כ' א' מחללינן משום דמצוה לקדש כו').

א"ר יונה ואפי' כמ"ד פסחים של נשים רשות כו'. —צ"ל: ואפי' כמ"ד פסח שני של נשים רשות כו'.

שמואל בר אבא בעי עבד מהו שיאכל משלשתם. — צ"ל: שמעון בר אבא בעי כו' (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז).
ודכוותה גירש אין חוששין לגירושין. — פי' שאם זה שקידשה חזר ונתן לה גט אפי' ריח הגט אין בו ומותרת לכהן.

הלכה ב

תיפתר ששכח רבו בין שחיטה לזריקה. — פי' באופן זה לר' נתן פטור מפסח שני ולרבנן חייב (ע"ל ה"ו) אבל שכח אחד זריקה אפי' לרבנן פטור מפ"ש ואם שכח קודם שחיטה אפי' לר"נ חייב בפ"ש.
והא תנינן שכח רבו מה אמר לו כו'. —צ"ל: והא תני (ובריית‍א היא) שכח רבו מה אמר לו ישחוט גדי וטלה (פי' ומוכח דאפי' שכח קודם שחיטה שוחט וזורק לכתחילה לר' נתן).

הלכה ג

ריב"א אמר שמואל בר אבא בעי הגע עצמך כו'. — צ"ל: ריב"א אמר שמעון בר אבא כו' (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז).

הלכה ד

ריב"א בשם ר"ז מתניתא אמרה כן ואם ימעט הבית כו',. — צ"ל: מתניתא לא אמרה כן ואם ימעט הבית כו' אחד מבני חבורה הראשונה אבל לא אחד מבני חבורה השנייה (ע' תוספתא פ"ז ובבלי צ"ט א') דברי ר' יודה כו' מה נפק מביניהון הפריש פסח סתם ונמנה אחר עמו ומשך ידו הימנו (פי' זה שהפריש אותו בראשונה) על דעתיה דרב חונה (פי' אליבא דר' יהודה) כשר כו' ע"ד דרב חונה הקדש יחיד הוא (פי' דלר' חונה הפרישו סתם כל מי שיבא מנוייו הם לפיכך הפריש סתם ומנה אחר עמו יכול הוא הראשון למשוך את ידו הימנו אף לר' יהודה שהשני כמנוי עליו מתחילה) כו' ע"ד דר"ז הקדש שותפין הוא (פי' דלר"ז אליבא דר' יהודה אין הראשון שהפרישו יכול למשוך את ידו הימנו באופן שלא יהיה שותף כל עיקר ואם עבר ומשך את ידו הימנו אינו מועיל אלא לפוסלו) כו' נמנו עליו מאה בני אדם כאחת אם יש כזית לכל או"א כשר ואם לאו פסול נמנו עליו מאה בני אדם זה אחר זה ע"ד דר' חונה אם יש כזית לכל או"א (ונשמט ע"י הסופר מן "אם יש" כו' עד "אם יש" כו') כשר ואם לאו פסול ע"ד דר"ז עד מקום שיש כזית לכל או"א מהם כשר והשאר חייבים בפ"ש ותני כן (תוספתא פ"ז) נמנו עליו כו' לכל או"א כשר והשאר צריכים לעשות פ"ש.

הלכה ו

ר' יונה ור' יוסי תריהון בקדמיתא הוינן אמרין ישראל ערל מזין עליו כו'. — צ"ל: תריהון אמרין בקדמיתא הוינן אמרין ישראל ערל שוחטין וזורקין עליו (פי' באופן שאח"כ ימול עצמו ואוכל את הפסח לערב) ולא הוינן אמרין כלום מן מה דתני ר' סימון בר זבדי קומי ר' הילא (ברייתא במכילתא פ' בא) נאמר כאן (פי' במילת זכריו) ואז יקרב לעשותו ונאמר להלן (פי' במילת עבדים) אז יאכל בו מה אז שנאמר להלן שיהא כשר בשעת אכילה אף אז שנאמר כאן שיהא כשר בשעת אכילה ומה אז שנאמר כאן שיהא כשר בשעת שחיטה אף אז שנאמר להלן שיהא כשר בשעת שחיטה הדא אמרה שאין שוחטין וזורקין עליו (וכן תניא בתוספתא פ"ז ערל שנזרק עליו דם ואח"כ מל ה"ז אינו אוכל וחייב לעשות פ"ש) פעמים שהוא נעשה כיוצא בהם כו'.

פעמים שהן נעשין כיוצא בו בגל עגול כו'. — פי' דפעמים שדין אונן ויושב בבית האסורין וחולה וזקן כדין מפקח בגל עגול שכולן צריכין לעשות פ"ש כגון אם נודע שאירע להן פסול בין שחיטה לזריקה.

הלכה ח

בשנעשה אונן משעה ראשונה בין שחיטה לזריקה כו'. — צ"ל: בשנעשה אונן משעה ראשונה או בין שחיטה לזריקה כו' כבר הורצה תני איזו היא אנינה כו'.

מודה רבי לחכמים שאינו אסור אלא אותו היום בלבד כו'. —צ"ל: מודה רבי לחכמים שאסור כל היום כולו (וכן מבואר בבבלי זבחים ק' ב' דרבי לחומרא וה"נ פירושו דאף אם מת ונקבר בשעתו ה"ז אסור כל היום כולו ולא בא רבי אלא להחמיר עליו שאם מת ולא נקבר עד לאחר ג' ימים שאסור עד ג' ימים) ותני כן רבי אומר כו' ואוכל פסחו לערב הא אנינות יום תורה (פי' אפי' אחר קבורה) ר' יוסי בר"ב כו'.

א"ר חיננא כיני מתניתא אין אנינה טמאה אלא למת בלבד. — צ"ל: א"ר חיננא כיני אין אנינה טומאה אלא למת בלבד (ומלת "מתניתא" מיותרת ונשתרבבה ממקומות אחרים).

ולאכול בקדשים הרי הן כליקוטי עצמות כו'. — צ"ל: ולאכילת פסחים (כגירסת ק"ע) הרי הן כליקוטי עצמות זה וזה טובל ואוכל בקדשים ריבר"ב בשם ר' חסדא תיפתר שנקבר משחשיכה (פי' הא דתני דלאכילת פסחים הוא כליקוטי עצמות ואינו כיום קבורה דרישא דמוכח דיום קבורה אינו אוכל פסחו לערב אי אפשר דהיינו בנקבר ביום דא"כ קשיא מדתנן אונן טובל ואוכל פסחו לערב אלא מיירי בנקבר משחשיכה אבל אם שמע בלילה או שלקט משחשיכה מותר לאכול בפסחו) זה וזה טובלין ואוכלין בקדשים לערב וקבורה אוכלת בקדשים (פי' דס"ד דזה וזה קאי על יום שמיעה ויום קבורה וקשיא

ליה מדתנן אונן טובל ואוכל פסחו לערב אבל לא בקדשים) אריבר"ב תרתיהן בשמיעה שמע שמת לו מת מאתמול טובל ואוכל בקדשים שמע שנקבר לו מת מאתמול טובל ואוכל בקדשים (פי' דזה וזה קאי על שמיעת מיתה ועל שמיעת קבורה ונוסח שלפנינו "שמע שנתלקטו לו עצמות מאתמול" ודאי שיבוש הוא דהא למטה תני אין שמועה לליקוט עצמות).

נזיר שנטמא בספק רה"י ואינו בפסח ר"ה רבה אמר הנזיר מגלח כו'. — צ"ל: נזיר שנטמא בספק רה"י ר"ה רבה (והמלות "ואינו בפסח" שבינתיים מיותרות והגהה היתה כתובה בצד הספר לפרש שדין זה אינו לענין פסח אלא לענין נזיר והסופרים הכניסו זה בפנים בטעות וע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב, עמ' 28) אמר הנזיר מגלח (פי' דאע"ג דתנן בנזיר פ"ח מ"א בשני נזירין שאמר להם אחד ראיתי א' מכם שנטמא ואיני יודע איזה מכם מביאין קרבן טומאה וקרבן טהרה כו' ושם נעשה הספק ברה"י וכמבואר בבבלי שם נ"ז א' היינו דוקא בשנים דאז אפשר לתקן בשני מיני קרבנות אבל ביחיד שנטמא בספק רה"י משוינן ליה כודאי) ר' יוחנן אמר אין הנזיר מגלח (פי' אינו מגלח כנזיר טמא ודאי אבל מגלח כנזיר טמא בספק וכר' יהושע בנזיר שם פ"ח מ"ב) היי דינו ספק (פי' קאי אדתני בתוספתא פ"ז ספק טמאין ספק טהורין פטורין מלעשות פסח שני זה הכלל כל הספקות פטורין מלעשות פסח שני ע"כ פי' ספק טמאין ספק טהורין שכבר נזרק הדם עליהן ותוספתא זו נשמטה מירושלמי כאן [וכעין זה יש ביבמות פי"ד ה"ד (ע' בהערותי שם) ובתרומות פ"ד ה"ד] ועלה שאלו כאן "היי דינו ספק" פי' מה מרבה בזה הכלל כל הספקות כו') ר"ה רבה אמר ראשה דפירקה (פי' הא דתנן במשנה ב' דפרקין שכח רבו מה אמר לו שניהן יצאו לבית השריפה ופטורין מלעשות פסח שני דלר' הושעיה רבה א"א לומר דזה הכלל מרבה ספק רה"י דהא לדידיה דינו כודאי כדאיתא למטה) ר' יוחנן אמר ההן דהכא (פי' ספק רה"י שלר' יוחנן דינו כספק) יחיד שנטמא בספק רה"י בפסח ר"ה רבה אמר ידחה לפסח שני דתנינן תמן כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה חייבין עליה על ביאת המקדש וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה על ביאת המקדש (כל זה איתא לפנינו למעלה ואינו שייך שם). ר' יוחנן אמר משלחין אותו לדרך רחוקה כו'.

פרק ט

הלכה א

טמא זיבה וטמא צרעת מניין ת"ל טמא מת ריבה. — צ"ל: ת"ל איש איש ריבה (ע' בבלי ס"ז א').

ניתן לישראל לבנות בית הבחירה יחיד עושה פ"ש ואין צבור עושין פ"ש (פי' שאם היתה המלכות נותנת רשות לישראל לבנות בית הבחירה בזמן שבין פסח ראשון לשני לא היו הצבור עושין פסח שני מפני שאין פסח שני אלא ליחיד ולא לצבור וכעין זה בתוספתא פ"ח וע' בהגהות הגר"א שם, ובמנחת בכורים על התוספתא שם לא עמד על כוונת הגר"א ע"ש) רי"א צבור עושין פ"ש (פי' דאפי' למ"ד בתוספתא שם ובבבלי צ"ג א' דגר שנתגייר בין ראשון לשני וכן תינוק שהביא ב' שערות בין ראשון לשני פטורין מפ"ש היינו מפני שבפסח ראשון עדיין לא היו בני חיוב אבל באופן זה שנבנה המקדש הרי הצבור היו בני חיוב עוד בראשון אלא שלא יכלו להקריבו מפני שלא היה המקדש בנוי לפיכך חייבין בפ"ש וה"נ סבר ר' יהודה שאם הצבור היו טמאין בטומאת זיבה וצרעת בראשון או בטומאת ע"ז שהן עושין את השני שגם באופן זה חייבין היו בראשון אלא שנדחו מפני הטומאה).

הלכה ב

שניהם מקרא א' הן דורשין שם שם חד אמר (פי' ר"א) חוץ לעשייתו (פי' דכתיב בפסח דברים ט"ז ב' וזבחת פסח וגו' במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם וכתיב בעולה שם י"ב י"ד שם תעלה עולתיך) וחורנה אמר (פי' ר"ע) חוץ למחיצתו (פי' דילפינן ממע"ש דכתיב דברים י"ד כ"ג ואכלת וגו' במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך).

ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה ומסלק את הכתב א"ר אע"פ כו'. — צ"ל: ומסלק את הכתב וכא שאין כאן אלא נקודה אחת מלמעלה את דורש את הכתב ומסלק את הנקודה איש רחוק ואין דרך רחוקה.

הלכה ג

ואית תניי תני בין על הראשון בין על השני ענוש כרת מ"ד על הראשון הוא ענוש כרת כו'. — חסר כאן וכצ"ל: ואית תניי תני בין על הראשון בין על השני ענוש כרת ואית תניי תני על הראשון אינו ענוש כרת אא"כ לא עשה את השני מ"ד על הראשון הוא ענוש כרת כו' חטאו ישא בין על הראשון בין על השני מ"ד על הראשון אינו ענוש כרת אא"כ לא עשה את השני (זה כדעת ר' חנניה בן עקביה בתוספתא פ"ח ובבלי צ"ג א') כי את קרבן ה' כו'.

ודוחה את הטומאה אמרת כו'. —צ"ל: וידחה את הטומאה אמרת כו'.

הלכה ה

ר' חונה בשם ר' ירמיה מכיון שכתיב בה כפרה כקדשים כמי כו'. — צ"ל: מכיון שכתוב בו ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף (שמות י"ב ז') כמי שיש ממנו למזבח ותני כן כו' (ונוסח שלפנינו נשתרבב מסוטה פ"ט ה"ה כדרך הירושלמי).

מ"ד סף אסקופה מה מקיים סף כלי כו'. — צ"ל: מה מקיים מן הדם אשר בסף שחוקק עוקה בתוך האסקופה ושוחט בתוכה וטובל ומזה (כ"ה במכילתא בא בשם ר' ישמעאל).

שה תמים אין גיזה תמימה. — פי' דאף שכהן קרח פסול (כברפ"ז דבכורות) מ"מ שה קרח כשר.

א"ר יוסה אף ר' יוסי הגלילי דכוותהון דתני ר' יוסי הגלילי אומר כו'. — צ"ל: א"ר יוסה מתניתא (פי' הא דתנן ופסח דורות נוהג כל שבעה משא"כ בפסח מצרים) דר' יוסי הגלילי דתני ר' יוסי הגלילי אומר כו' (וזה דאיתא לפנינו "אף ר"י הגלילי דכוותהון" נשתרבב מלעיל פ"ז ה"ח ל"ה א').

הלכה ו

עולה שהקריבה בשחרית עולה היא כו'. —צ"ל: אשם שהקריבו בשחרית אשם הוא (פי' לכך בכל אופן ירעה עד שיסתאב) כו' חייליה דר' שמואל בר יצחק מן הדא קודם לפסח ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו שלמים אין תימר המיר בו בי"ג תמורתו קריבה שלמים ויתיבניה לא מוטב ללמוד תמורת פסח מתמורת פסח ולא ללמד תמורת פסח מפסח.

תמן תנינן וולד חטאת ותמורת חטאת כו' ונמצאת בעלת מום וולד חטאת כו'. — חסר כאן וכצ"ל: ונמצאת בעלת מום שמואל אמר כל שבחטאת מתה כיוצא בו בפסח גופו קרב שלמים (כן איתא לעיל סופ"ו) וולד חטאת (פי' דכל אלו דתנן אפשר בפסח שגופו יקרב שלמים) דאיתפלגון צבור שהפריש נקיבה כו' (ע' תמורה כ' א').

ושאבדה ונמצאת ברי מותר ר' יסא בשם ר' יוחנן אין לך פסח כו'. — יש לתקן ולהחליף וכצ"ל: ושאבדה ונמצאת בעלת מום ר' זעירא בעא קומי ר' יסא לא מסתברא בהן בעל מום דתנינן הכא בעובר הוא (פי' במום עובר דאל"כ איך אמר עלה ירעה עד שיסתאב וכ"ה סברת רבה בבבלי תמורה כ"ב א') א"ל אוף אנא סבר כן ר' יסא בשם ר' יוחנן אין לך פסח גופו קרב שלמים אלא שאבד ונמצא מאחר שכיפרו הבעלים (פי' ור' יוחנן פליג על שמואל כדאיתא לעיל סופ"ו) הפריש פסחו ואבד והפריש אחד כו' (ע' בבלי יומא ס"ב א') מצוה להקריב את השני תני שמואל בורר את היפה כו'.

הלכה ז

מתניתא לאחר כפרה וכר"ש דתני קודם לפסח כו'. — צ"ל: מתניתא לאחר הפסח ודלא כר"ש דתני (ע' תוספתא סופ"ט ובבלי תמורה י"ט א') קודם לפסח (פי' קודם שנקרב הפסח) תהא רועה עד שתסתאב ותימכר ויביא בדמיה פסח לאחר הפסח תרעה עד שתסתאב ותימכר ויביא בדמיה שלמים (וכן יש להגיה במשנתנו "ויביא בדמיה שלמים" במקום ויפלו דמיו לנדבה) ר"ש אומר קודם לפסח תימכר שלא במום ויביא בדמיה פסח לאחד הפסח תימכר ויביא בדמיה שלמים (פי' וגם באופן זה תימכר שלא במום).

הלכה י

א"ר יוחנן דר' יודה היא דתנינן תמן אין שוחטין את הפסח על היחיד כו'. — יש להגיה ולהחליף וכצ"ל: הא של ארבעה ארבעה לא (פי' זה קאי עלה דתנן במשנה י"ב וכן חמש חבורות של חמשה חמשה כו' דמשמע דשל ארבעה ארבעה שלא ישאר לכל פסח ופסח א' מחבורה ראשונה אין לו תקנה) א"ר יוחנן דר' יודה היא דתני (לעיל פ"ח ה"ד ע"ש) ואם ימעט הבית מלמד שהן מתמעטין והולכין ובלבד שיהא שם א' מבני חבורה הראשונה אבל לא אחד מבני חבורה השנייה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר בין מן הראשונה ובין מן השנייה ובלבד שלא יניח את הפסח כמות שהוא (ונוסח שלפנינו נשתרבב בשיבוש כאן מלמטה סוף פרק זה): לא כן א"ר יוחנן דר' יודה היא (פי' זה קאי עלה דתנן במשנה י"ג שנים שנתערבו פסחיהן כו' זה בא אצל זה כו' וכיון דאתיא כר' יהודה קשיא דאיך אפשר שימנה עמו א' מן השוק והוא ימשוך ידיו הימנו ולא ישאר א' מבני חבורה ראשונה) א"ד יוסי כל גרמא אמרה דהיא דר' יודה דתנינן תמן (פ"ח מ"ג) אין שוחטין את הפסח על היחיד דברי ר' יהודה ור' יוסי מתיר (פי' ומאחר שאין שוחטין לכתחילה את הפסח על היחיד ה"ז עומד לכך למנות עליו עוד אחר וזה שמונה עליו אחד מן השוק דומה כאלו הוא מחבורה ראשונה וע' בבלי צ"ט א' ובפרש"י שם).

פרק י

הלכה א

כדי שיכנס לשבת בתאוה. — צ"ל: כדי שיכנס למצה בתאוה (כן העתיק רמב"ן במלחמות ספ"ג).

א"ר מנא ר' יונה אבא הוה בכור והוה אכיל. — ע' מלחמות לרמב"ן ובר"נ ספ"ג שהעתיקו "ולא הוה אכיל".

אפי' עבד לפני רבו אפי' אשה לפני בעלה א"ל כר' עד כאן שמעתי. — צ"ל: ברי (או "בני") ע"כ שמעתי (כי דרכם היה לכנות לתלמידיהם בנים כמו בברכות רפ"ב דף ד' ע"ב אבהו בני, ובמעשרות פ"ד סוה"י דף נ"א ע"א ירמיה בני וכעין זה יש להגיה ברה"ש פ"ד סוה"ב דף נ"ט ע"ב).

תמן תנינן המוציא יין כדי מזיגת הכוס כו'. — ע' שבת רפ"ח (עם' 173) מה שכתבתי בהערותי לסוגיא זו.

הלכה ג

סבר רשב"ל על הדא דבר קפרא מתניתא פליגא על ב"ק כו'. — צ"ל: סבר רשב"ל כהדא דב"ק דתני בר קפרא שבכל כו' (וכעין זה בערלה סופ"ב ע"ש).

ולמה נקרא שמה רובה שהיא רבה עמו כו'. — צ"ל: ולמה נקרא שמה חרוסת זכר ללבנה שהיא מעשה חרסין ר' יהושע בן לוי אמר צריכה שתהא עבה כו' אית תניי תני צריכה שתהא רכה כו' (כן העתיק ברקח סימן רפ"ג אלא דשם הנוסח "ר' לוי" במקום ריב"ל, ובאו"ז ח"ב סימן רנ"ו העתיק בשם ירושלמי חד אמר צריך לעשותו צלול זכר לטיט וחד אמר צריך לעשותו עב זכר לתפוח א"ר מנא צריכין אנן למיחש לתרוויהון).

הלכה ד

חכם מה הוא אומר מה העדות כו' אלקינו אותנו. — וכ"ה הלשון במכילתא פ' בא פרשה י"ח וזה כנוסח תרגום השבעים ביונית אבל נוסח ספרינו (דברים ו' כ') אתכם [דד"ו ח"ג רפ"כ].

הלכה ו

כשהקב"ה עושה לכם נסים תהו אומרין שירה התיבין הרי גאולת מצרים כו'. — יש להפך הגירסא וכצ"ל: תהו אומרין שירה התיבין הרי מרדכי ואסתר שנייא היא שהיו בחו"ל התיבין הרי גאולת מצרים (פי' שהיה בחו"ל ואומרים עליו הלל) שנייא היא שהיא תחילת גאולתן ואית דבעי מימר מרדכי ואסתר משונאיהם נגאלו לא נגאלו מן המלכות.

ר' אינייני בר רבי סיסי מיני זמר. — פי' מיני פירות טובים ויפים (בראשית מ"ג י"א) מזמרת הארץ וע' בפרש"י שם.

הלכה ז

הגע עצמך שיש שם חבורה אחרת הרי לא עבר חצות הוי לית כו'. —צ"ל: הגע עצמך שהוציא מחבורה לחבורה הרי הסיע דעתו (פי' הסיע דעתו מפני שנפסל כדלעיל סופ"ז ומ"מ אינו טמא כמבואר בבבלי פ"ה א' וכן משמע כאן למטה דבעי ביוצא חוץ לחומה אם מטמא את הידים) הוי לית טעמא דלא אלא מפני שעבר חצות.